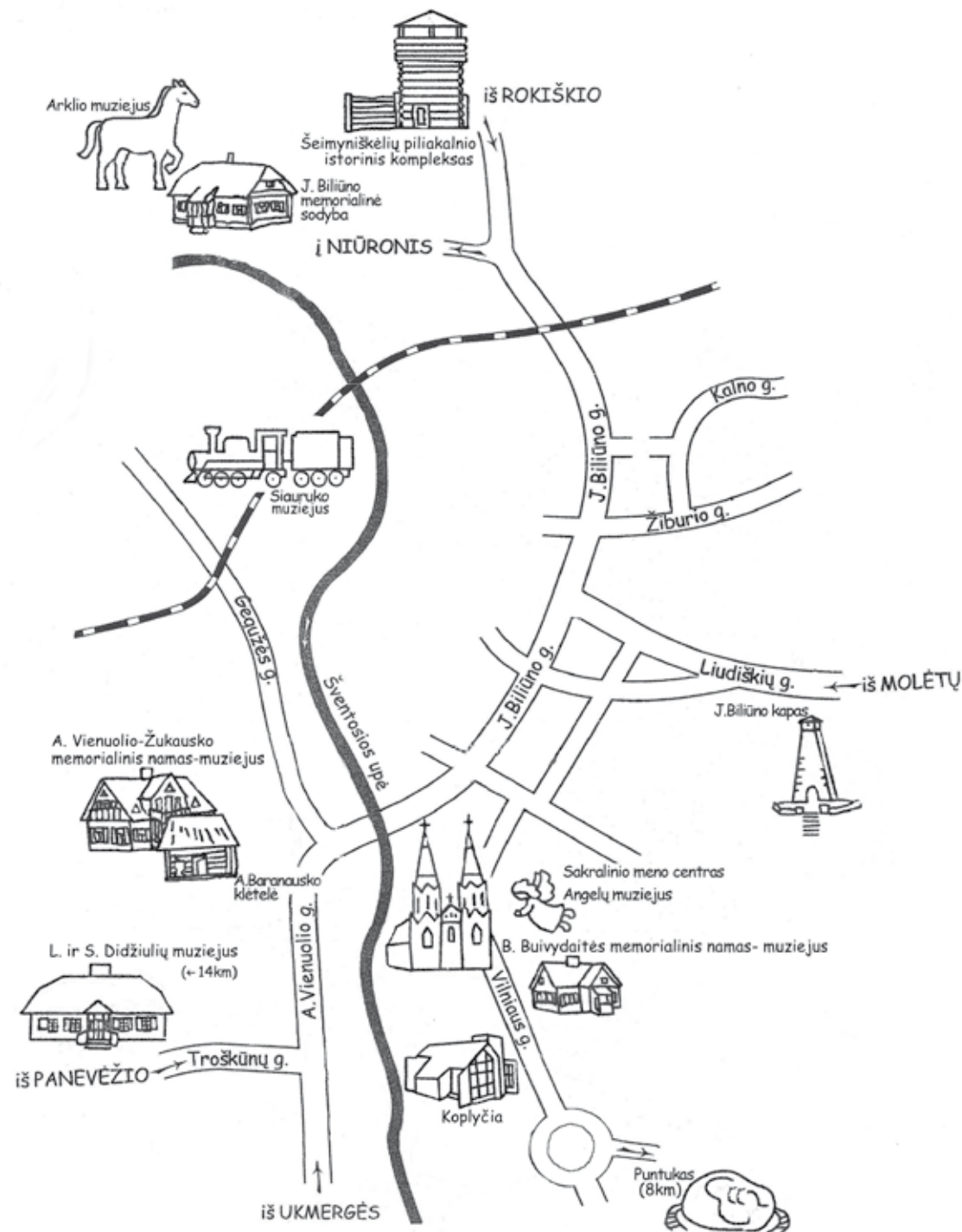

„PO ŠITUO STOGU VIEŠĖT PATOGU“

A. Baranauskas

Su rašytoju Antanu Žukausku-Vienuoliu – po Anykščių kraštą

Turbūt Anykščiuose lengviau suskaičiuot vietas, nesusijusias su rašytoju A. Žukausku-Vienoliu, negu tas, kur jo būta, dirbta, lankytasi, keliauta, aprašyta... Todėl mūsų miestas ir vadinamas A. Vienuolio Anykščiais.

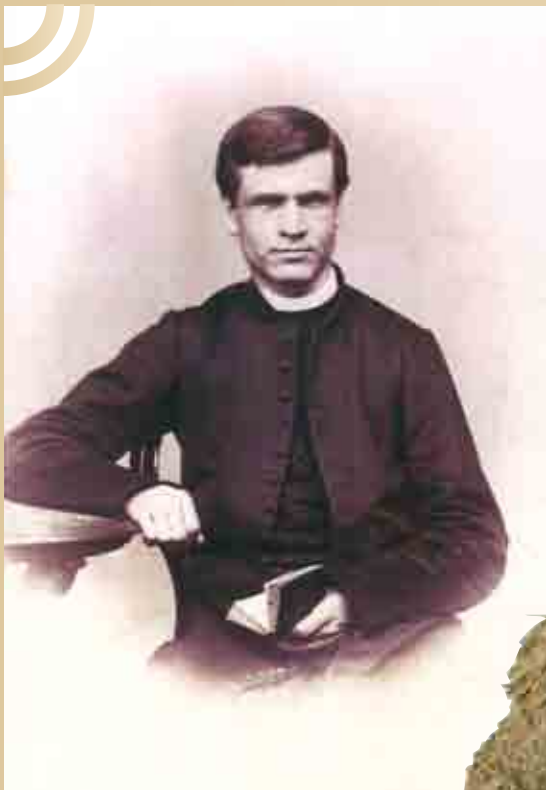
Antanas Vienuolis, tituluojamas garsiausiu XX amžiaus anykštėnu, buvo didžiausias miesto dvasios saugotojas ir populiarintojas, Anykščių istorija bei realijomis gyvenęs ir kasdienybėje, ir įamžinęs jas savo kūrinuose. Senieji anykštėnai prisimena rašytoją, lazdele kaukšintį miestelio grindinio akmenimis, keliantį kepurę sutiktiems kaimynams, lydintį mokytojus ir mokinukus po miestelį bei apylinkes ir pasakojantį būtas ir nebūtas istorijas... Nebuvo galima netikėti, kai rašytojas vis pabrėždavo ir pats matęs, girdėjęs, atsimenąs...

Teisingai žmonės sakydavo – be Vienuolio ir Anykščiai būtų tik paprastas miestelis... Su juo viskas atgydavo, viskas kitaip pasirodydavo, apsigaubdavo romantikos skraiste... Šventai tikėdavo Vienuolis savo pasakojimu, ir ekskursantai tikėdavo rašytoju, taip pamilusiu Anykščių žemę...

Kviečiame ir Jus kartu su muziejininkais pakeliauti po Vienuolio numylėtus Anykščius, skaitant ir kuriant, klausant ir įsiklausant, žaidžiant ir mąstant, stebintis ir pastebint visa, kas mūsų mieste yra gražaus ir brangintino...

Gal tada kartu su rašytoju ir mes visiems galėsime sakyti: „Niekur nėra taip gera ir gražu, kaip Anykščiuose“.

ANTANO BARANAUSKO KLĖTELĖ

A. Baranausko (1835–1902) klėtelė – vienas įdomiausių etnografijos ir literatūros paminklų Anykščiuose. Ją surentė poeto tėvas Jonas Baranauskas miesto dalyje, vadinamoje Jurzdiku. Klėtelė – valstietiškos kultūros liudininkė: labai paprasta, kirviu tašyta, be pjūklo statyta, ažuoliniais kuoleliais sukalta. Virš durų įrėžta data – 1826: manoma, kad ji žymi pastatymo metus.

1839 m., kai būsimajam poetui Antanui Baranauskui ėjo penktieji metai, jo tėvas Ažupiečių kaime, dešiniajame Šventosios upės krante, nusipirko valaką žemės ir su nemaža šeimyna – penkiais vaikais – persikėlė iš Jurzdiko. Kartu atsigabeno ir klėtelę – didesnius rąstus, prieš tai sužymėję (tos žymės ir dabar dar matosi), perplukdė per Šventąją, o mažesnius patys ant pečių susinešiojo. Čia klėtelė ir sulaukė šių dienų.

Jaunas A. Baranauskas, parvažiavęs atostogų į Anykščius iš studijų Varnių kunigų seminarijoje, įsikurdavo klėtelėje, čia ilsėdavosi, skaitydavo. Tėvas iš aptašytų sienojėlių jam sukalė lentynas, pastatė stalą ir suolelį, surentė lovą. Šioje klėtelėje 1858–1859 m. vasaromis poetas parašė svarbiausią Ankščių krašto kūrinį – poemą „Anykščių šilėlis“, kurią anykštėnai ne tik deklamuoja, bet ir gieda.

Klėtelę išsaugojo ir joje pirmąjį Lietuvoje memorialinį muziejų įkūrė rašytojas A. Vienuolis, rinkęs „giminės saulės“ – A. Baranausko ir jo artimų žmonių, jo gyvenamojo laikotarpio daiktus.

„Aiškiai atsimenu, kaip jis ant prieklėčio dėliodavo kažkokias knygas, popierius, daiktelius, nupūsdamas nuo jų dulkes: „Čia Baranausko... čia jo muziejui“ (iš A. Vienuolio giminaičio R. Šaltenio atsiminimų)..

„Labai brangino Rašytojas savo senelio brolio poeto Antano Baranausko klėtelę. Ji buvo plačiai žinoma ir gausiai lankoma. Pats Rašytojas ją išsaugojo ir ją didžiavosi. Aiškindamas rodydavo klėtelės eksponatus, pabrėždavo, kad klėtelė poeto tėvo rankomis pastatyta labai primityviais darbo įrankiais, be pjūklo, vien kirviu. Primindavo, kad net ir grindų lentos ne pjautos, o kirviu tašytos ir prikaltos ne geležinėmis vinimis, o mediniais kuoliukais. Kalbėdavo, kad klėtelėje labai paprastutėje lovoje poetas miegodavo, kad joje parašęs ir „Anykščių šilėlį“ (iš mokytojo J. Katino atsiminimų apie A. Vienuolį).

UŽDUOTIS 1

Sudėliokite dėlionę – „suręskite“ klėtelę.

UŽDUOTIS 2

Ką reiškia šios datos? Atsakymus raskite ekspozicijoje.

1826 m.	_____
1839 m.	_____
1858 m.	_____
Apie 1875 m.	_____
1927 m.	_____
1958 m.	_____

UŽDUOTIS 3

Pasak Maironio, Antanas Baranauskas – septynių talentų žmogus. **Peržiūrėkite ekspoziciją ir pabraukite tas veiklos sritis, kuriose A. Baranauskas paliko didesnę ar mažesnę pėdsaką.**

Poezija, matematika, tapyba, architektūra, kalbotyra, geografija, religinių giesmių kūrimas, tautosakos tyrinėjimas, tarmių tyrinėjimas, astronomija, vertimas, biologija, pedagoginis darbas, kunigystė, archeologija.

UŽDUOTIS 4

A. Baranauskas domėjosi dideliais skaičiais, netgi bandė apskaičiuoti pragaro tūrį. Pats pasakojo: „Po dviejų su puse metų jau buvau apskaičiavęs viską, na ir kas pasirodė: jeigu nuo pasaulio pradžios visi žmonės būtų nuėję į pragarą, į žemės vidų, tai būtų užimtas tik nedidelis jos kampas.“

O dabar išspręskite A. Baranausko vaikystės uždavinį.

Kiek reikia pirkti jaučių, karvių ir teliukų už 100 rublių, kad būtų 100, mokant jaučiui 10 rublių, karvei 5, teliukui pusę rublio?

„Ant pirštų išrokavau, jog išeina
_____ Po tam net pasenėjau, beieškodamas pailgai ir paskersai po aritmetiką ir algebrą taisyklės tai rokundai“.
A. Baranauskas

UŽDUOTIS 5

Kauno kunigų seminarijoje A. Baranauskas dėstė klierikams lietuvių kalbą. Uoliai dirbdamas, jis tapo ne tik lietuvių kalbos mokytoju, bet ir žymiu mokslininku kalbininku, lietuvių kalbos tarmių žinovu. Be to, pirmasis sudarė ne vieną lietuvių kalbos bei matematikos terminą, iš kurių prigijo ir tebevartojami *balsis, būdvardis, dvibalsis, skaitvardis, taisyklė, žodynas, raidė, sakinys, rašyba, tarmė, dalyba, erdvė, status kampas, daugiakampis* ir kt.

Prigijo ne visi A. Baranausko siūlyti terminai. **Kaip manote, ką A. Baranauskas siūlė vadinti:**

ratlankiu	_____
stipinu	_____
skersakampe	_____
veiksle	_____
kėstu kampu	_____
trupskaitliu	_____
mazgybalsiu	_____
ratu	_____
švilpiais	_____
tvirtybe	_____
skritulu	_____

UŽDUOTIS 6

Įrašykite reikalingus žodžius ir sužinosite, ką A. Baranauskas kalbėjo apie tarmes:

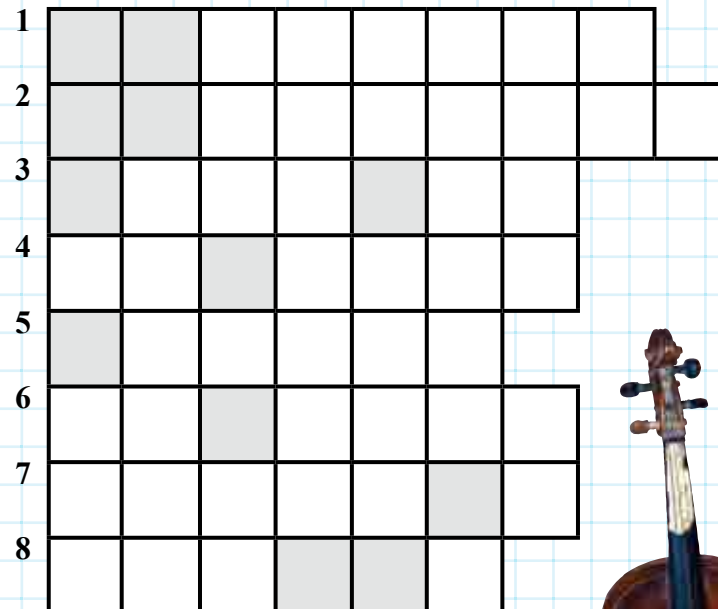
„Kiekvienam _____ savoja _____
labai brangi (...) _____ kalba pusiau apmirusi;
_____ gi visa gyva (...), tarmių _____
teka...“

Žodžiai: *knyga, upeliai, tarmė, lietuvninkas, burna.*

UŽDUOTIS 7

Išklausykite pasakojimą apie A. Baranausko klėtelę ir išspęskite kryžiažodį. Sudėję iš eilės raides iš paryškintų langelių, perskaitysite knygelės vaikams pavadinimą.

1. Kuo dengta klėtelė?
2. Odinis, apkaltas geležimis _____
3. A. Baranausko mamos kraitinė _____
4. Vieta, kur Baranauskų šeima pildavo grūdus.
5. A. Baranausko brolių sodinti medžiai.
6. Klebono, pas kurį tarnavo Antanukas, dovana.
7. Indas iš Baranauskų namų.
8. Sukilimo malšintojų kazokų ginklas.

UŽDUOTIS 8

Įvardinkite, ką matote nuotraukose. Papasakokite eksponatų istorijas.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

UŽDUOTIS 9

Pažymėkite teisingą atsakymą.

Antano Baranausko „Anykščių šilelis“ pirmą kartą išspausdintas Lauryno Ivinskio „Kalendoriuose“ 1860 ir 1861 metais. Kuo ypatinga buvo ši publikacija L. Ivinskio leidiniuose:

- ☐ A. tai pirmasis ten išspausdintas lietuviškas poezijos kūrinys
- ☐ B. tai ilgiausias ten išspausdintas grožinės literatūros kūrinys
- ☐ C. tai paskutinis ten lietuviškai išspausdintas kūrinys
- ☐ D. tai trumpiausias ten išspausdintas poezijos kūrinys

UŽDUOTIS 10

Paklausykite „Anykščių šilelio“ ištraukos, skaitomos rekonstruota senąja anykštėnų tarme (rekonstravo ir skaito doc. Skirmantas Valentas). **Pabandykite patys perskaityti pateiktą ištrauką.**

Kólnei kálmúoti, pakólnaes nuplíky!
 Kàs júsū grózei šanóbinei tiki?
 Kuř tój puikýbe júsū pasidėjo?
 Kuř ramūs júsū ūžĩmas nō wéjo,
 5 Kai bółto mĩszko łapėlai szlaméjo,
 Ir sėnos pũszys siūrōwo, braszkéjo?
 Kuř júsū poũszczai, pouksztėlai, pouksztýtes,
 Katrũ czĩłbunczũ teĩp ramũ klousýtes?
 Kuř júsū žwėrys, gywulài žwerėlai?
 10 Kuř žwerũ ôłos, łoužai ir urwėlai?
 Wĩsa prapúoły; tik uñt łoũko plĩko
 Kėlos puszėtes apýkraiwes lĩko!..
 Skujôm, szakėłem ir szĩszkom nukłótũ
 Kėpina sáule nánoudĩngũ plótũ;
 15 Uñt kurỹ žiũriunt teĩp naramũ rėgis:
 Lĩg, tartuñ, rúmas suĩrys, nudėgys;

UŽDUOTIS 11

Kiek grybų mini A. Baranauskas „Anykščių šilelyje“? Ar visus pažįstate? Ar visus tebevadiname taip pat? Suklijuokite lipdukus.

Voverušų leikelės kur ne kur pro plyšį
 Iš po samanų marškos sarmatlyvai kyši.
 Čia paliepių torielkos po mišką išklotos,
 Čia kiauliabudės pūpso lyg pievos kimsotos,
 Čia po eglėm šeimynom sudygę ruduokės,
 Čia pušyne iš gruodo išauga žaliuokės,
 Čia rausvos, melsvos, pilkos ūmėdės sutūpę, –
 Linksmutės, gražiai auga, niekas joms nerūpi.
 Čia kazlėkai pakrūmėm ant piemenų tako
 Tartum kupkeliai kniūpšti, kaip Mickevčius sako.
 Čia nemunės iš kelmo, lepšiai terp alksnyno,
 Čia šalpjonai terp stuobrių dygsta iš skiedryno,
 Čia musmirės raupuotos, veršakiai gleivėti,
 Čia grybai ir šungrybiai vardais nežymėti.
 Anei jų žmonės renka, anei žvėrys graužia,
 Jėg bėgdami par mišką galvijai išlaužia,
 Arba patys savaimi suglebę supūsta, –
 Iš jų trąšos želmenim aplinkom išplūsta.
 È iš visų viršesnis auga baravykas,
 Valig dainuškos žodžių – “grybų pulkaunykas”:
 Platus, storas, paspūtęs, lyg tartum užklotas
 Ant kieto, drūto koto bliūdas palivotas.
 Greit auga, ilgai esti giminių visokių:
 Pažzuolių, raudonikių ir kitų kitokių.

„Kam teko su Rašytoju vaikštinėti miške, paupyje ar laukuose, kur skraido, čiułba ir savo lizdelius suka paukšteliai giesmininkai, tas tuojau prisimins jo klausimą: „Koks čia paukščiukas?“

Būdavo, einame, kalbamės apie ką nors, kas visai nesisieja nei su paukščio giesme, nei su jo lizdeliu, nei su margomis plunksnomis, ir staiga vidury sakinio Rašytojas nutyla, suklūsta, visus sustabdo ir valiūkiškai klausia: „Koks paukščiukas čiułba?..“

(Iš mokytojos M. Katinienės atsiminimų apie A. Vienuolį).

UŽDUOTIS 12

Kokius paukščius ir žvėrelius mini A. Baranauskas „Anykščių šilelyje“? Perskaitykite ištrauką iš išspręskite kryžiažodį. Braukti galima įvairiomis kryptimis. Prie paukštelių nuotraukų parašykite jų pavadinimus.

Kas te treška? – Ė vilkas: dieną mat ažuodžia,
Iš naktinės medžionės par pakrūmes skuodžia.
Ėgi lapė ant olą, žąsioką intskandus,
Ėgi barsiukas bėga, išlindęs iš landos;
Ėgi linksmutė stirna par pušyną striuoksi;
Ėgi pušin iš pušies voverytė liuoksi;
Ėgi mat širmuonėlis ir kiaunė juodoja,
Ir visoki žvėreliai po mišką ūlioja.
Kas te taukši? – Ė stuobrį kapoja genelis.
Kas mikena? – Ėgi mat perkūno oželis.
Kas te šnibžda? – Ė šnypščia iš kelmo piktoja,
Ėgi srove teškena upelė Šventoja.
Kas te kalbas? – Ė žąsys paupėj gageną;
Ėgi mat lizde starkus pamiškėj klegena;
Ėgi antys „pry! pry! pry!“ priskridę ant liūną;
Ėgi kukutis klausia savo pačių, sūnų:
„Ką, ką, ką jum atneštie? Ką jūs kalbat niekus?
Ką, ką, ką, ką? ar grūdus? ar musias? ar sliekus?“
Ėgi mat gegutėlė dairos ir kėtojas:
Čia kūkuodama verkia, čia juokias kvatojas.
Skamba tik skamba miškas: čia volungė Ieva
Trotina: „Ieva, Ieva, neganyk po pievą!“
Čia paupėj „ri-u! ri-u! ri-u!“ tilvikas sušuko,
Čia vėl balsų visokių – lyg trūkte pratrūko.
Vis kitoki balseliai, vis kitokios bylos;
Dagiliai, pečialandos, strazdeliai, čižylos,
Kėkštai, šarkos ir kitos vis saviškai gieda:
Toj juokias, toj vaitoja, ė toj niekus klieda.
Ė už visus viršesnis lakštingalės balsas:
Pilnas, skardus, griaudingas ir, teip sakyt, skalsus.

T R Ė T Y R E V O V K L P
P E R K Ū N O O Ž E L I S
I E G E G U T Ė L Ė B Ė A
K S Č I Ž Y L O S A P N Š
T A V I L K A S R A R Ė I
O K D S A O K S L I G G R
J I Ž D F L I D T K E N M
A V A C G U A S Š L N U U
E L S V K G U N U O E L O
R I Y A I T N T D I L O N
T T S L B N Ė Z K O A V Ė
I A I L E D Z A R T S T L
L A K Š T I N G A L Ė G I
I A T Š K Ė K U K U T I S

UŽDUOTIS 13

A. Baranausko „Anykščių šilelį“ yra iliustravęs ne vienas dailininkas. Kiekvienai iliustracijai parinkite poemos eilutes.

Dail. Jonas Kuzminskis

Dail. Alfonsas Žvilius

Dail. Petras Rauduvė

Dail. Vytautas Valius

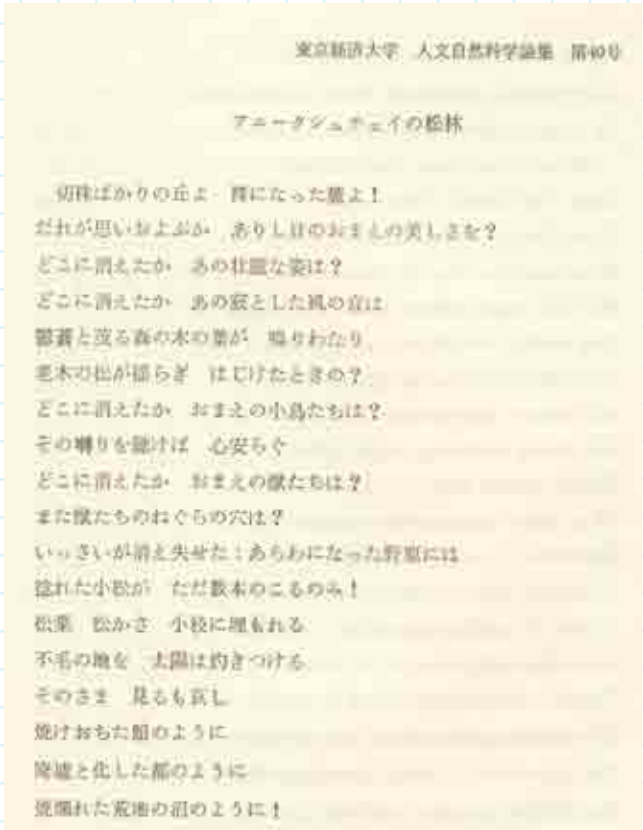
Dail. Pranas Lapė

UŽDUOTIS 14

Antano Baranausko poema „Anykščių šilelis“ yra įtraukta į Lietuvos rekordų knygą kaip daugiausia kūrinio vertimų turintis lietuvių literatūros kūrinys. Ji išversta į 16 kalbų: anglų, armėnų, čekų, esperanto, italų, latvių, lenkų, rusų, vokiečių, o ištraukos dar į 7 kalbas – baltarusių, čiuvašų, japonų, norvegų, totorių, ukrainiečių, prancūzų. Šis kūrinys yra išverstas į anglų, lenkų ir vokiečių kalbas po 2 kartus.

Suraskite klėtelėje šiuos vertimus.

UŽDUOTIS 15

Kokius gyvenimo momentus atspindi šie A. Baranausko portretai?

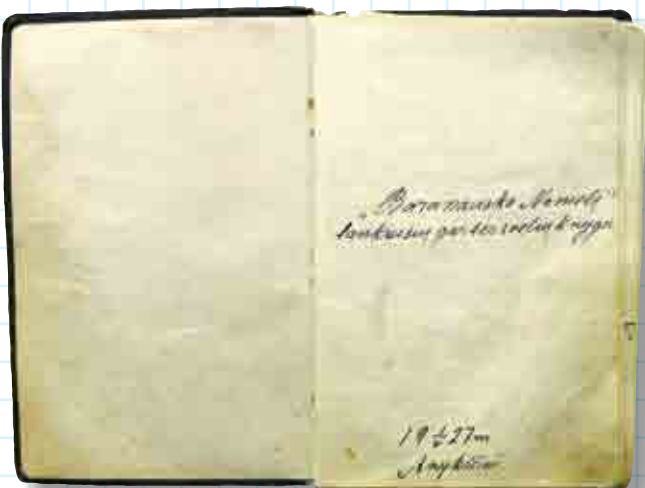

UŽDUOTIS 18

1927 m. gegužės 1 d. Vienuolis postorėje nemažo formato knygelėje pirmajame puslapyje užrašė: „Baranausko Namelių lankiusių garbės svečių knyga. 1927. V. 1 Anykščiai“. Ši data laikoma A. Baranausko memorialinio muziejaus įkūrimo data. Lankytojų knygoje atsiranda įvairių įrašų.

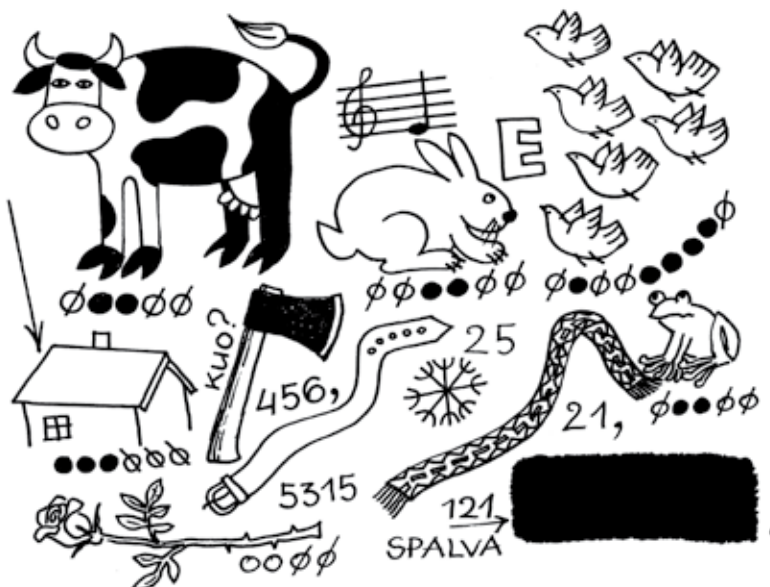
„Po pasakojimo A. Vienuolis atversdavo klėtėlės lankytojų knygą ir prašydavo joje ką nors įrašyti arba bent jau pasirašyti. Čia pat paskaitydavo įrašą ir rūpindavosi, kad pasirašiusiųjų pavardės būtų įskaitomos.“

(Iš mokytojo J. Katino atsiminimų apie A. Vienuolį).

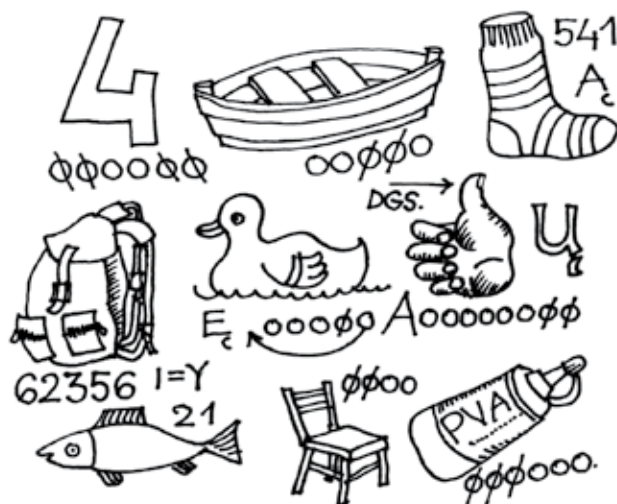
UŽDUOTIS 16

Išsprendę rebusą, perskaitysite Anykščių šilelio“ ištrauką.

UŽDUOTIS 17

Išsprendę rebusą, perskaitysite, kokie Maironio žodžiai įskalti A. Baranausko paminklo papėdėje.

Aplankę klėtėlę, įrašykite savo atsiliepimą, nuomonę, palinkėjimą ir pan.

Maršas, Lietuvos, klėtėlė,
gauris partas apylindis asupta,
mūšis ties varpa ir darba ludytoji,
ar neperamhita buvo tavo partoji
Diedrūgo Parto šilėsi?
Valonijų Mėnė

1925. Sąjūdas, rūpiasis bangųgautis
16 birželio vakaras.

A. Štrefmanas V.
Prezidentas
Anykščiuose Liepos
mėis 26 d. 1927 m.

ANTANO VIENUOLIO MEMORIALINIS NAMAS-MUZIEJUS

1925 m. senosios Baranauskų sodybos vietoje, testamentu paveldėtame sklype A. Žukauskas-Vienuolis pasistatė namą ir apsigyveno su šeima – žmona Leokadija bei vaikais Laima ir Stasiu. Šiuose namuose rašytojas gyveno iki pat savo mirties 1957 m. Dabar čia – A. Žukausko-Vienuolio memorialinis namas-muziejus. Jaukumu ir svetingumu garsėję namai ir šiandien kviečia susipažinti su rašytojo gyvenimu ir kūryba, ramiai pavartyti nuotraukų albumus, peržiūrėti dokumentinius kadrus, saugomuose memorialiniuose kambariuose pajusti tikrų namų dvasią.

„Anykščių miestelyje šie namai reiškė labai daug. Tai iš tiesų buvo pilis – paslaptinga, graži, visame mieste garbingiausia. Jau ateiti į šituos namus atrodė kažkas nepaprasta, o gyventi – juo labiau... Nelengva buvo patikėti, kad tie gilūs, aukšti cementiniai laiptai, įsirėžę į kalno šoną, pavasarį taip romantiškai apgulti žydinčių obelių šakų, rudenį apibyrėję obuoliais, galėtų vesti namo...“
(Iš mokytojos O. Šakėnienės atsiminimų apie A. Vienuolį)

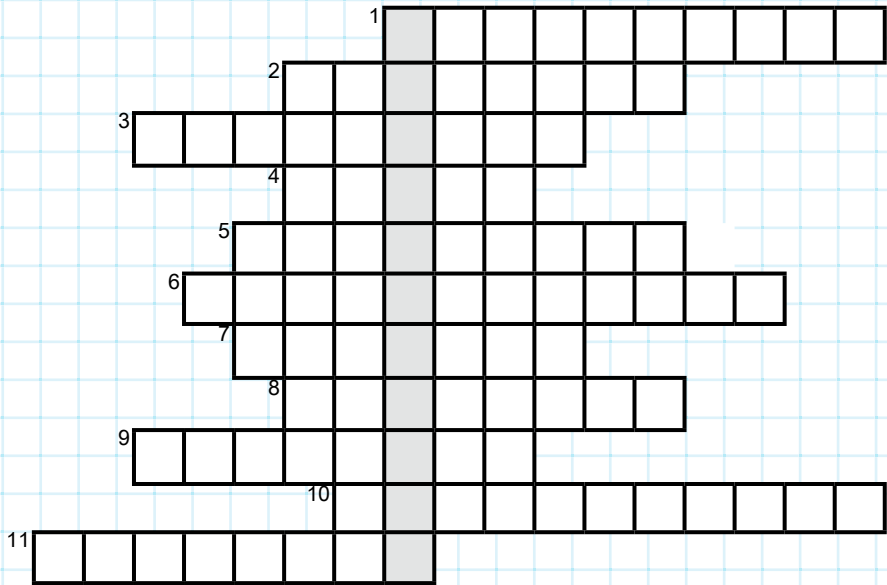
„Savo gyvenimo kelyje daugiausia buvau vienas: draugų turėjau mažai. Užtat ir pseudonimą pasirinkau – Vienuolis, tai yra – vienas vienužis.“
(A. Vienuolis. Rudeniop)

„Taigi vienumos aš nepažįstu, o tuščios draugystės nemėgstu ir joje jaučiuosi suvaržytas ir vienišas. Be to, aš vienas savo kabinete galiu daugiau nuveikti – parašyti, negu ką nors bendrai padaryti. Organizuoti ir vadovauti aš netinku, bet ką nors remti, padėti, įkvėpti – tai mano dovana.“
(Iš laiško sūnui Stasiui, 1935 m. vasario 23 d.)

UŽDUOTIS 19

Išspręskite kryžiažodį. Teisingai atsakę į klausimus, ryškesniame stulpelyje perskaitysite, kaip vadinami rašytojo auginti svetimi vaikai.

- 1. A.Vienuolio gimtasis kaimas.
- 2. Kalnuotas kraštas, jaunystėje žavėjęs Vienuolį.
- 3. Mėgstamiausia Antano vaikystės pramoga.
- 4. Rašytojo dukters vardas.
- 5. A.Žukausko slapyvardis.
- 6. A.Žukausko profesija.
- 7. Kraštas, kur buvo ištremtas rašytojo sūnus Stasys.
- 8. Akmuo, prie kurio rašytojas vesdavo ekskursantus.
- 9. A.Vienuolio mamos vardas.
- 10. Garsus Vienuolio giminaitis.
- 11. Upė, kurios pakrantėmis mėgo vaikščioti rašytojas.

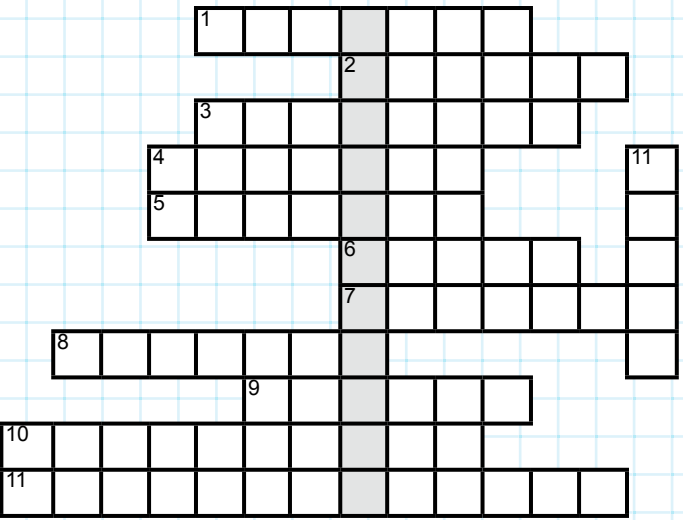
UŽDUOTIS 20

Rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuolis savo kūrybinį kelią pradėjo legendomis ir kūrė jas visą gyvenimą. Parašyti pirmuosius kūrinius – legendas – įkvėpė pirmą kartą išvystas tolimasis Kaukazas su „siekiančiais dangų amžinai snieguotais kalnais“, pažintos „Kaukazo tautos tautelės su jų riteriška drąsa, savigarba, nešione, šventu svetingumu“. Legendose „Užkeiktieji vienuoliai“, „Amžinasis smuikininkas“ jaunas Vienuolis kelia žmogaus atsakomybės, pareigos tautai, jos laisvei problemas.

1922 m. sugrįžęs gyventi į gimtuosius Anykščius, A. Vienuolis rašė apie istorinius Lietuvos ir Anykščių įvykius. Kūrinyje „Anykščių padavimai“ aiškinama Anykščių vardo kilmė. „Šventavartėje“ rašytojas kuria savo Saulės mūšio versiją – Vienuolis neabejojo LDK kunigaikščio Mindaugo pilį Vorutą buvus ant Anykščių Šeimyniškių piliakalnio.

Perskaitykite legendas ir išspręskite kryžiažodį. Ryškesniame stulpelyje perskaitysite A.Vienuolio legendos pavadinimą.

- 1. Bajoras, kurio dvaras stovėjo ant Kalitos kalno.
- 2. Mindaugo sostinė.
- 3. Ilgiausiai išsilaikiusi gruzinų tvirtovė.
- 4. Bajoro devintojo sūnaus, Onos vyro, vardas.
- 5. Kas prakeikė vienuolius?
- 6. Tikrasis Frico vardas.
- 7. Upelis, juosęs Vorutos pilį.
- 8. Upelė, kurioje nusiskandino Ona Nykštienė.
- 9. Kas užpuolė Gruziją?
- 10. Šventosios ugnies sergėtojos.
- 11. Vorutos arba piliakalnis.

UŽDUOTIS 21

Pažymėkite teisingą atsakymą.

1. Kokia rašytojo A. Žukausko-Vienušio profesija?

- ☐ A. Kunigas
☐ B. Mokytojas
☐ C. Vaistininkas
☐ D. Gydytojas

2. Su koku kraštu buvo susijęs rašytojo A. Žukausko-Vienušio gyvenimas ir ankstyvoji kūryba?

- ☐ A. Armėnija
☐ B. Gruzija
☐ C. Tadžikija
☐ D. Azerbaidžanu

3. Kokie giminystės ryšiai siejo poetą A. Baranauską ir rašytoją A. Žukauską-Vienušį?

- ☐ A. A. Baranauskas buvo A. Vienušio dėdė
☐ B. A. Vienušis buvo A. Baranausko dėdė
☐ C. A. Baranauskas buvo A. Vienušio senelio brolis
☐ D. A. Vienušis buvo A. Baranausko anūkas

UŽDUOTIS 22

A. Vienušio proanūkė Nida Paplauskaitė-Variakojienė, gyvenanti JAV, studijuodama Kalifornijos Nortridžo valstybiniame universitete grafikos specialybę, iliustravo prosenelio legendą „Užkeiktieji vienuoliai“.

Iliustruokite pasirinktą A. Vienušio legendą arba lipdukų puslapyje suraskite ir įklijuokite kitą legendos iliustraciją.

UŽDUOTIS 23

Kokius A. Vienušio gyvenimo laikotarpius ar svarbesnius įvykius atspindi šios nuotraukos? Papasakokite remdamiesi ekspozicijos medžiaga.

UŽDUOTIS 24

Papasakokite šių objektų bei eksponatų istorijas.

JONO BILIŪNO MEMORIALINĖ SODYBA

Senoji Biliūnų sodyba Niūronių kaime stovėjo dar prieš rašytojo Jono Biliūno (1879–1907) gimimą. Sodybą sudarė gyvenamasis namas ir dvi klėtys, klojimas ir tvartas, augo didelis sodas. Šiuo metu iš Biliūnų sodybos Niūronių kaime išlikusi tik gryčia (senovinė troba), menanti rašytojo kūdikystę ir vaikystę. Dabar čia – muziejus, kuriame atkurta autentiška aplinka; čia galima išvysti Biliūnų šeimos asmeninius daiktus, rašytojo knygų.

„Pakeliui į Niūronis Rašytojas stabtelėjo prie dviejų upeliukų – Elmos bei Variaus – ir atkreipė mūsų dėmesį, kad abiejų upelių vanduo skirtingas: Elmos – skaidrus, o Variaus – rusvai raudonas.

Biliūno tėviškėje pailsėjome ant Beržų kalnelio, kur ir sergantis Biliūnas mėgdavo pasėdėti, paskui nuėjome į trobą. Viduje buvo be galo apleista, jokio ženklo, kad čia gimė ir augo rašytojas Jonas Biliūnas... Prisimenu, kad Vienuolis paskui dar ilgai visur klebena, kol buvo imtasi remontuoti J.Biliūno gimtajį namelį ir susirūpinta juo kaip literatūriniu paminklu.

Kieme mums Rašytojas dar parodė vietą prie seno klojimo, kur ant spalijų krūvos gulėjęs senas Brisius, paskui ieškojom tvoros, prie kurios buvo nušauta katytė...“

(Iš mokytojos M. Katinienės atsiminimų apie A. Vienuolį)

Rašytojas mirė 1907 m. tolimoje Zakopanėje (Lenkija), ten buvo ir palaidotas. Savo poetiniame testamente jis išreiškė valią būti palaidotam „ant Šventosios upės kranto“.

A. Vienuoliui labiausiai tinkama rašytojo amžinojo poilsio vieta atrodęs Liudiškių piliakalnis, anksčiau vadintas Anykščių piliakalniu. Ant šio piliakalnio ir pats Vienuolis praleido ne vieną gražią įkvėpimo valandą; be to, čia, ošiančių pušų ramybėje, savo jaunystės dienos buvo dūmoję du anykštėnai poetai Antanas Baranauskas ir Klemensas Kairys.

„Geriau aš niekur neradau... Tegu žvalgosi jis nuo šio kalno po visas numylėtas Anykščių apylinkes. Kokia platuma atsiveria! – sakydavo Vienuolis,

rankos mostu apvesdamas tolimas.“

(Iš V. Mozūriūno atsiminimų apie A. Vienuolį).

1958 m. ant rašytojo kapo iškilo 14 metrų aukščio paminklas (arch. Vytautas Gabriūnas) iš tašytų Anykščių apylinkių akmenų, primenantis senovinės lietuvių pilies kuorą.

UŽDUOTIS 25

Jonas Biliūnas gimė 1879 m. balandžio 11 d. Niūronių kaime netoli Anykščių. Tik gimusį jį vežė krikštyti Jono vardu. „*Tai jau labai gražus vardas, Joniukas... Vien kol Anykščius pasieks, penki šventi Jonai jį laimins... Prie Variaus, Varelio, Elmės, Piestupio ir pačiuose Anykščiuose prie Anykštos iš medžio išdrožti ir į koplystulpius įkelti šventieji Jonai.*“ (iš Mildos Telksnytės ir Vygando Račkaičio knygos „*Į aukštą kalną*“).

Papasakokite savo vardo istoriją.

J. Tvardauskas. Dekoratyvinis pano „Biliūnų šeima“. 1995

UŽDUOTIS 26

Jonas Biliūnas pavasarį ir vasaromis sugrįždavo į tėviškę, lankydavo brolių šeimas. Brolių vaikus vedžiodavosi tėviškės takeliais, su jais voliodavosi kūlio nuo kalniuko. Šioje apsakymo „Ubagas“ ištraukoje rašytojas rašo apie paskutinį apsilankymą Niūronyse.

„Parvažiavęs iš užsienių Lietuvon, gulėjau vieną gražią pavasario dieną pas brolių gonkelyje ir traukiau silpną krūtinę pakvipusį nuo sužydusių medžių orą. Malonus vakarų vėjelis, šlamėdamas medžių lapais, pūtė tiesiai man kakton, glostė plaukus ir veidą tartum seniai manęs pasiilgęs, ištroškęs. Klausiaus, kaip sodne raiboji gegutė kukuoja, linksmai luputis tutuoja, gėriau pavasario kvapą ir klajojau akimis Šventosios pakraščiais, kur gražios ievos žydi, kur naktimis lakštingalos skamba... Visur graži prigimtis, bet savajame krašte jinai maloni, brangi, gaudina širdį.“ Niūronys, 1906 06 08

Apibūdinkite savo tėviškę.

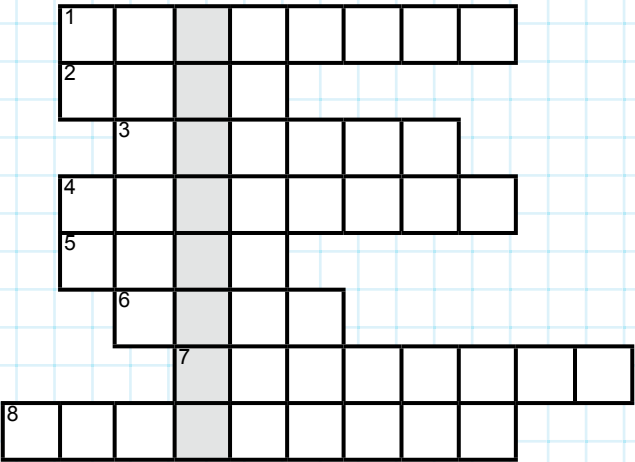
UŽDUOTIS 27

Kai kurių žodžių iš J.Biliūno apsakymų jau nebevartojame, jų reikšmės nežinome... **Prisiminkime jų prasmę, sukurkime ir užrašykime sakinius su pasirinktais žodžiais:** balana, lingė, bičiuliauti, ropinėti, šventadienis, varguolėlė, sopėti, rašyti, lupti, raudoti, maldyti, primygti, žolynas, lojoti, nokti, pakakinti, romu, ramu, daila.

UŽDUOTIS 28

Darželyje, pievoje ir prie upės žydi įvairūs žiedai, kuriuos mėgo J.Biliūnas ir minėjo savo kūryboje.

Į langelius įrašę gėlių pavadinimus perskaitysite J.Biliūno tėviškės upės pavadinimą.

J. Tvardauskas. Dekoratyvinis pano „Biliūnų šeima“. 1995

UŽDUOTIS 29

Iš kokių Jono Biliūno kūrinų šios ištraukos?

Naudodamiesi J.Biliūno kūrinų tekstais, į tuščias eilutes įrašykite prieš ar po šių ištraukų einančius J.Biliūno apsakymų sakinius.

1. *Nėr žinios, kodėl Joniukui labiausiai patiko daina, kurią pirmą kartą sodžiuje išgirdo. Tos dainos Joniukas nemoka, tik kelis žodžius žino, bet jam ir tų pakanka: varinėjasi savo žąseles po lauką ir šaukia kiek tik galėdamas:*

2. *Visokios kalbos apie tą Piestupį tarp žmonių vaikščiojo; tų kalbų klausant ne vienam stodavo plaukai ant galvos ir šiurpuliai kratė kūną; ne visi drįsdavo tais keliais sutemus eiti*

3. *Atsiminiau, kad reikia jam kas duoti, ir pajutau, kaip mano veidas visas užkaito. Nieko prie sau neturėjau, niekuo negalėjau atsilyginti tam seneliui, kuris tiek kartų man mažam buvo davęs pilnus medaus korius, kuris meduikom savo rankom ne kartą glostė man mažam galvą...*

4. *Išalkęs ir sušalęs, valgau kaip šieną pjovęs. Pabaigęs persižegnoju balsiai ir iš palengvo, bijodamas apsirikti, einu prie motinos. Prisiglaudęs ir padėjęs ant jos kelių savo galvą, tyliau ir klausaus tik, kaip romiai ir vienodai užia ratelis.*

5. *Viename sodžiuje gyveno neturtėlis žmogus, vardu Petras Banys, su savo moterim Juozapota. Jauni ir gražūs, abu mylėjo vienas kitą ir, susiėmę už rankų, ramiai ir drąsiai ėjo gyvenimo keliu. Tiesa, tasai kelias buvo šiurkštus ir kietas, dar baudžiavos grandinėmis išgristas; tačiau, būdami jaunos dvasios, turėjo stiprias, kad ir pūslėtas, kojas ir naštos sunkumo nejautė.*

6. *Matyti jisai dar mato, bet tik kaip per dūmus, ir savo žmogaus labai dažnai nebepažįsta. Sunki senatvė ir jam: visų ažumirštas, apleistas. Patsai gerai jaučia, kad mažai kam bereikalingas. Bet, kiek galėdamas, rūpinas dar būti naudingas.*

7. *Pavalgęs lieku dar linksmesnis, atsistuju lopšy, nusitveriu jo virvių ir pradedu suptis taip, kad net lingė į lubas daužos. Išsigandusi Marijona laiko iš abiejų lopšio pusių savo rankas, bijodama, kad neiškrisčiau ir stabdo mane.*

8. *Visos šmėklos pražuvo, o paliestasai žiburys subyrėjo į nesuskaitomą daugybę žiburėlių, kurie kaip krintančios iš dangaus žvaigždės nusileido nuo kalno žemyn, nušviesdami visą šalį.*

9 – Senut, kur Tamsta eini? – klausiamo jos prilėkė ir apstoję aplinkui.

Maloniai žiūri ji į mus, mažučius; jos veidas prašvinta, akys juokias; glostydama mūsų galvas ji sako:

– Vakar parnešiau Petrienei mažutį sūnelį, tai dabar einu aplankyti; eikite kartu, – ir jums parodysiu „lėlę“...

10. *Jos menkas suliesėjęs kūnelis visas drebėjo nuo šalčio ir baimės; jos plaukai, lietaus sušlapinti ir purvais apskretę, visi kabėjo sustirę ir pasišiaušę. Radau aš ją lauke, patvoryje pritūpusią, susirietusią, nelaimingą. Mane pamačiusi ji taip gailėstingu balsu sumiaukė ir pažiūrėjo akimis, kuriose švietė ir baimė, ir viltis.*

UŽDUOTIS 30

Jonas Biliūnas sukūrė apsakymų ciklą „Kūdikystės sapnai“ (4 apsakymai: „Senutė Baltruviene“, „Motina“, „Pirmieji atsiminimai“, „Krikštomočia“). Paskaitykite šių apsakymų ištraukas.

Rašytojas brolių vaikams atveždavo saldainių, prašydavo neišmesti saldainių popieriukų – ant jų užsirašydavo savo mintis, žodžius. Tokius juodraščius ir kūrybos sąsiuvinius rašytojas laikydavo mažo staliuko stalčiuke. **Ant pasirinkto saldainio popieriuko parašykite savo vaikystės įsimintiną atsitikimą, įvykį. Pasakojimui sugalvokite ir pavadinimą.**

„Pirmieji atsiminimai“

Atsimenu, sėdžiu mažas lopšy. Nuo langų

šviesiomis juostomis išsitiesę saulės spinduliai. Troba šviesi, iššluota. Nieko daugiau nėra, tik šaly mano lopšio sėdi seserėčia Marjona ir meldžias. Matyt, šventė, visi bažnyčion išėjo; mudu tik šeiminingais likova.

– Pepės, – prašau Marjonos.

Ji persižegnoja, padeda ant lango knygą ir eina prie krosnės. Aš seku paskui ją akimis ir žiūriu, ką ji daro: matau, kaip atidengia krosnę, įkiša vidun galvą ir ištraukia iš tenai puodynėlę; matau, kaip atpjauna gabalėlį mėsos ir neša man, – aš linksmas. Pavalgęs lieku dar linksmesnis, atsistuju lopšy, nusitveriu jo virvių ir pradedu supties teip, kad net lingė į lubas daužos. Išsigandusi Marjona laiko iš abiejų lopšio pusių savo rankas, bijodama, kad neiškrisčiau, ir stabdo mane. Bet aš jos neklausau, juokiuos balsiai ir supuos dar labiau. Juokias ir Marjona. Ant galo nuvargstu ir prašau jos, kad iškeltų mane iš lopšio... Ilgai vaikštinėju virstakuliuodamas, kaip ančiukas, po aslą, norėdamas abiem rankelėm nutverti tai musią skrendančią, tai šviesią saulės spindulių juostą...

„Motina“

– Cit, vaikel, neverk, -- maldo ji mane. – Aš tau padainuosiu garnio dainą, – nori?

– Noriu, – atsakau kniuksėdamas per ašaras, nes tą dainą motina man dažniausia dainuodavo. Verpdama motina supa mane savo kojom, o maloni dainos gaida tarsi lepina ir liūliuoja prie miego. Man teip gera, teip jaučiuos laimingu ir ramiu!

– Garnys, garnys, tas ilgakaklys! – girdžiu jau snausdamas teip maloniai skambančius ir plaukiančius dainos žodžius. Greitai užmiegu ir jaučiu tik, kaip mane motina neša ant lovos, šiltai apkloja ir peržegnojus mano galvą grįžta vėl prie savo darbo...

„Senutė Baltruviene“

Dar ir dabar, kaip gyva, stovi man akyse Baltruviene, aštuonių dešimtų metų senutė. Sunki amžiaus našta ir vargų jungas nulenkę žilą jos galvą žemyn, išvagojo raukšlėmis kadai tai gražų veidą ir silpstančion rankon išspraudė kreivą šakotą lazdele. Baltu nuometu apsirišusi, kailiniais apsivilkusi, greitai eina ji rudenio dieną gatve, susikūprinusi, savo lazdele pasirimsčiuodama.

– Senut, kur Tamsta eini? – klausiamo prilėkę prie jos ir apstoję aplinkui.

Maloniai žiūri ji į mus, mažučius; jos veidas prašvinta, akys juokias; glostydama mūsų galvas ji sako:

– Vakar parnešiau Petrienei mažutį sūnelį, tai dabar einu aplankyti; eikite kartu, – ir jums parodysiu „lėlę“...

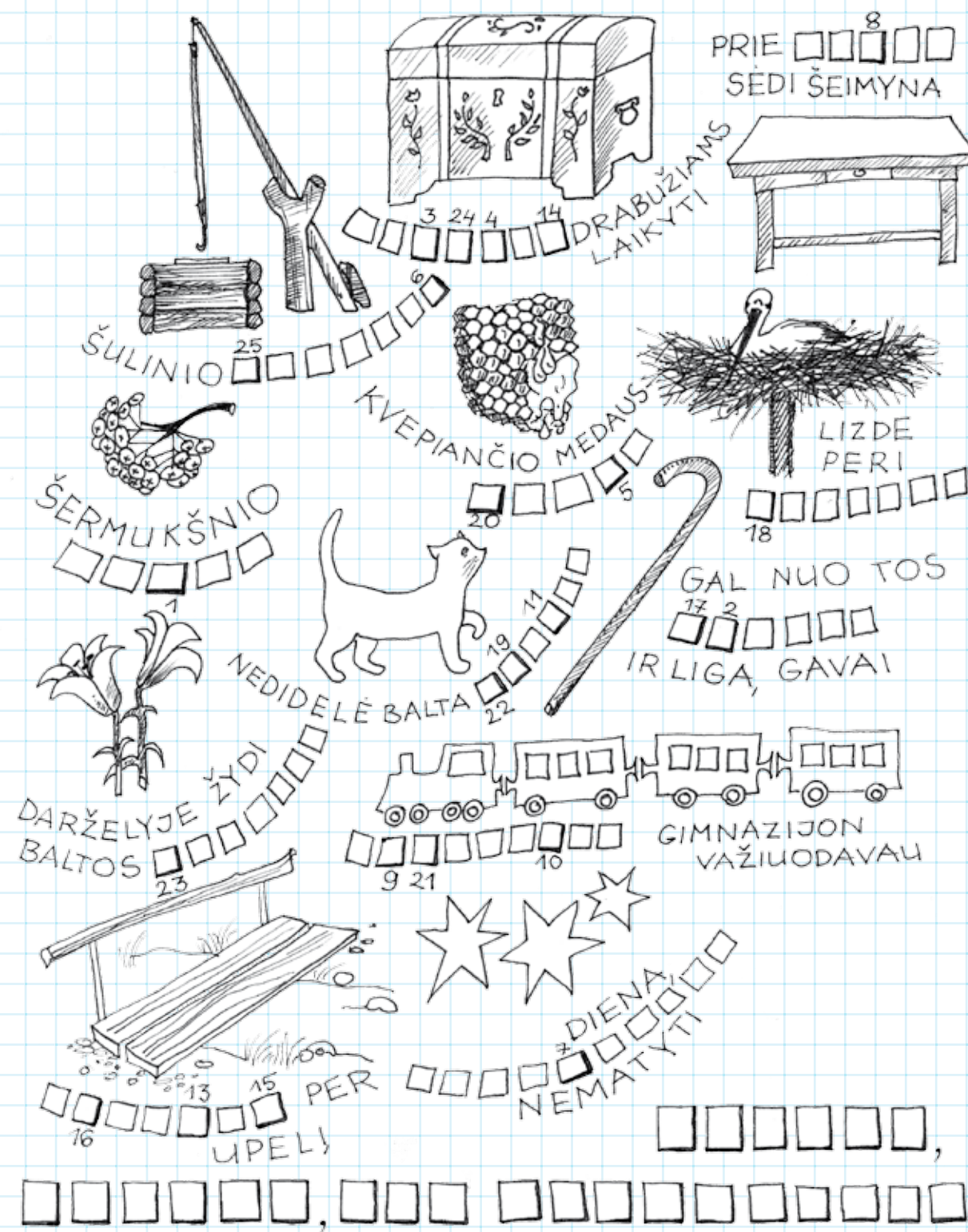
Ir ji kuone tekina eina toliau, o mes stovim nusiminę ir nežinom, kas daryti. Ant galo susitarę einam pas Petrą, ilgai stovime priemenėj, nė vienas nedrįsdamas pirmas eiti vidun, iš palengvo praveriame duris, kumšydami vienas kitą bailiai sueiname grinčion, nusiimame nuo savo galvų kepurės ir susigūžę, kaip maži ančiukai, sustojame prie durų, nežinodami, ar čia pasilikti, ar eiti toliau. Viduj iššluota, šviesu. Ant lovos guli Petrienė, šaly jos kaba pataisytas lopšys...

„Krikštomočia“

– Joniuk, eime pas krikštomochią, – sako man motina. Aš palieku viduasly savo arklių, tai yra mažą suolelį, kurį buvau jau virvele pažabojęs ir apžergęs joti, ir lekiu prie motinos. Ji man užmauna ant galvos kepurę, paima už rankos ir vedas iš gryčios. Seku paskui ją tekinas ir tai ką tik galiu spėti. Oras gražus šiltas, eiti taip gera – ir dargi pas krikštomochią. Nesuprantu, kodėl ją taip vadina, bet žinau, kad ji gyvena kitame kieme už upelio, ir kada tik ateina, visados man atneša ar tai cukraus, ar tai sūrio gabalėlį, o kartais Ir. baranką. Gera krikštomochia! Lekiu tekinas ir dairaus į visas šalis, visa norėdamas pastebėti ir savaip suprasti; matau tai vabalą, roplinėjantį po žemę, tai skraidančią kregždę, – visa rodau motinai ir kalbu be perstogės. Ant tiltelio sustoju ir pasilenkęs žiūriu, kaip sriuvena vanduo: man rodos, kad vandeniui plaukia kažin kokie gyvi daiktai ir tarpu savęs taip maloniai maloniai šnekasi. Norėčiau dar pažiūrėti, kas tenai tokie roplinėja ant upelio dugno ir ką jie dirba, bet motina ima mane už rankos ir vedasi toliau.

UŽDUOTIS 31

Išspręskite rebusą.

UŽDUOTIS 32

Pažaiskite Joniuko vaikystės dainą-žaidimą „Garnys“

Garnys garnys tas ilgakojys.
Bėgčiau bėgčiau, kad galėčiau,
Tokias kojas kad turėčiau
Kaip garnys.

Garnys garnys tas ilgasnapys.
Lesčiau lesčiau, kad galėčiau,
Tokį snapą kad turėčiau
Kaip garnys.

Garnys garnys tas ilgakaklys.
Tiesčiau tiesčiau, kad galėčiau,
Tokį kaklą kad turėčiau
Kaip garnys.

Garnys garnys tas ilgasparnys.
Lėkčiau lėkčiau, kad galėčiau,
Tokius sparnus kad turėčiau
Kaip garnys.

UŽDUOTIS 33

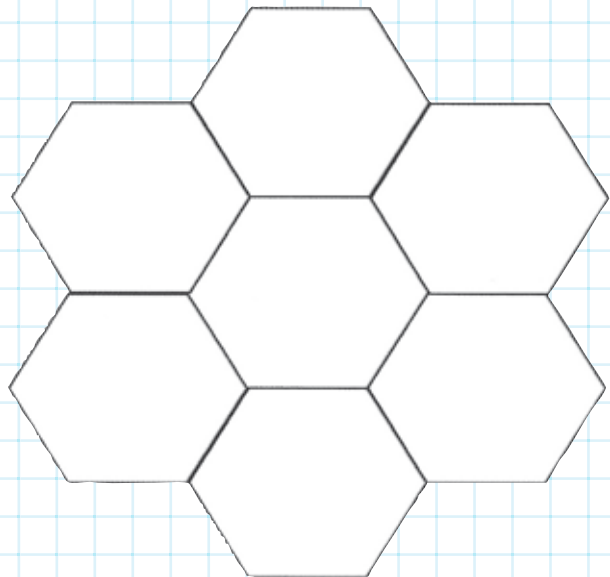
J.Biliūnas 1906 m. vasarą tėviškėje Niūronyse parašė apsakymą „Ubagas“, kuriame pasakoja apie geriausią savo tėvų kaimyną ir bičiulį Petrą Sabaliūną. **Iš apsakymo ištraukos išrinkite *bičiulio* savybes ir jas įrašykite į medaus korio akeles.**

Reikia paminėti, kad Petras Sabaliūnas labai mylėjo bites. Gyveno jisai vienasėdy, už dviejų varstų nuo mūsų sodžiaus, pačioj pamiškėj. Žemės jo buvo ne kiek, bet bičių daugybė. Vienų savų kelmų namie turėjo arti šimto; kita tiek pas savo kaimynus su bičiuoliais. Keletas tokių kelmų buvo ir pas mano tėvus. Atamenu, kaip mes, maži vaikai, džiaugdavomės, pamatę Sabaliūną su savo šeimyna ateinantį: kaip tik Sabaliūnas vasarą pasirodydavo, žinodavome, kad bus bičkuopys ir kad kiekvienas gausime nuo dėdės Petro po nemažą kvepiančio medaus korį. Ir gaudavome! Sabaliūnas mažus vaikus mylėjo ne mažiau kaip bites; užtatai per bičkuopį jisai ne tik bitėmis, bet ir vaikais būdavo apspitęs. Ir stebėtina! Bitės niekados jo neliesdavo. Kalbėdavo jisai apie bites kaip apie kokį šventą, labai brangų žmogui daiktą ir visados tvirtindavo, kad bitės tada tik sekas ir esti geros, kada bičiuoliai nešykštūs ir vienybėj gyvena, kada ir kitiems jų nepavydi. Todėl kiekvienam pasitaikiusiam žmogui niekados nepamiršdavo medaus duoti...

Toks tatai buvo žmogus Petras Sabaliūnas. E dabar sėdėjo priešais mane ubagas, su krepšiu.

- Tai tamstos gal namai sudegė ar žemės nebeturi? – neiškentėjau nepaklausęs.
- Tebėra ir namai, ir žemė...
- Tai kodėl gi tamsta kalėdoji?
- Sūnus išvarė... – tik ištarė senelis, ir karčios ašaros pradėjo riedėti iš akių.

Žodžio bičiulis (bičiuolis) reikšmės *1.kas su kitais turi bendrai bites 2.artimas, geras draugas*

UŽDUOTIS 34

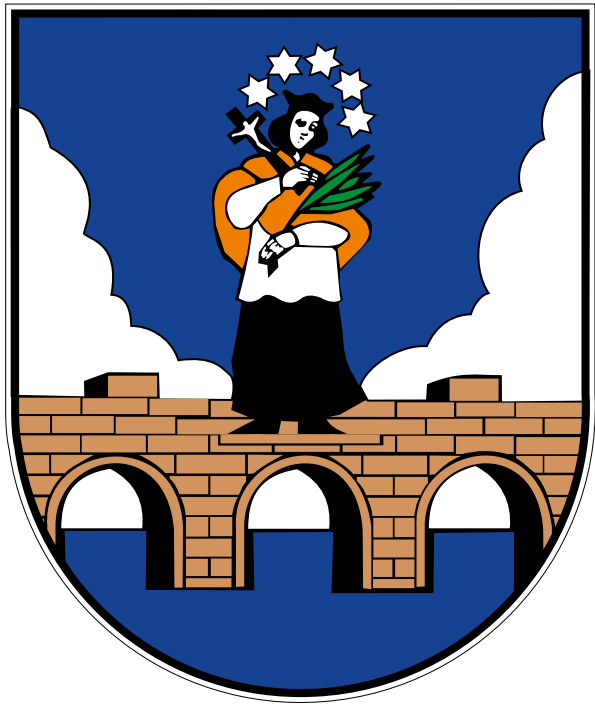
Kaip manote, kokių slapyvardžių galėjo pasirašyti Jonas Biliūnas? Pažymėkite teisingą atsakymą.

- ☐ A. Paežerių Vincas
- ☐ B. Rygiškių Jonas
- ☐ C. Jonas Anykštėnas
- ☐ D. Jonas Purvys

UŽDUOTIS 35

Pažaiskite J. Biliūno, A. Vienuolio vaikystės žaidimą akmenėliais.

Reikia turėti 5 akmenėlius. Reikia mesti vieną akmenėlį į viršų, ir kol jis nenukrito ant žemės, pasiimti vieną, o paskui – du, tris, keturis. Tada mesti du akmenėlius ir pasiimti vieną, du, tris. Tada mesti tris akmenėlius ir pasiimti vieną, du. Jei nesugauni išmestų akmenėlių, žaidimą tęsia kitas žaidėjas.

ANYKŠČIAI IR JŲ APYLINKĖS

Jau kone šešetą šimtmečių skamba Anykščių vardas. Tai hidroniminės kilmės vietovardis, kilęs nuo upelio vardo Anykšta. Pirmą kartą raštuose Anykščiai minimi 1440 m. liepos 22 dienos rašte kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio (1427–1492) dvaras. XIX a. pirmojoje pusėje miestelis sparčiai augo, tuo metu susiformavo jo struktūra, senamiestyje išlikusi iki šiol.

UŽUOTIS 36

Teisingai sukirčiuokite Anykščių vardą (kirčiuotą skiemenį pabraukite):

ANYKŠČIAI, ANYKŠČIŲ, ANYKŠČIAMS, ANYKŠČIUS, ANYKŠČIUOSE, ANYKŠČIAI!

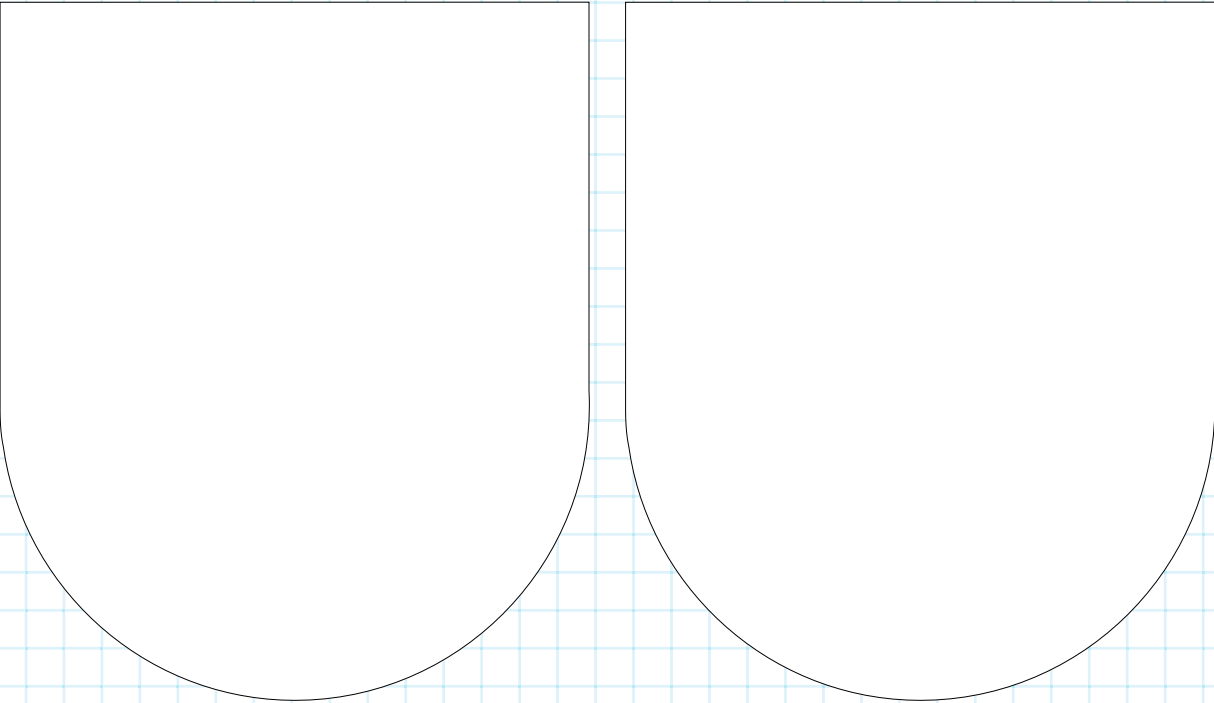
UŽUOTIS 37

Kokias dar žinote legendas apie mūsų miesto bei jo vardo atsiradimą? Sukurkite savo legendą.

UŽUOTIS 38

1792 m. sausio 17 d. Lietuvos ir Lenkijos karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis suteikė Anykščiams miesto teises ir herbą. Herbo simboliką nulėmė dvi pagrindinės aplinkybės: Anykščiuose pastatytas tiltas per Šventąją bei tiltų globėjo ir sergėtojo nuo vandens nelaimių šv. Jono Nepomuko populiarumas. Herbe pavaizduotas šv. Jonas Nepomukas, rankose laikantis kryžių su Nukryžiuotoju bei palmės šakelę – kankinystės simbolį, stovintis virš trijų arkų tilto. Tai vienas iš įdomiausių to laiko herbų ir bene vienintelis tokios kompozicijos herbas Europoje.

Suklijuokite Anykščių herbą. Sukurkite savo šeimos herbą.

UŽUOTIS 39

Prieškaryje Anykščių valsčiaus valdybos iniciatyva buvo sudaryta komisija gatvių pavadinimams parinkti. **Kaip manote, kodėl buvo pasiūlyti tokie pavadinimai:**
Gaisrininkų, Malūnų, Sinagogų, Pirties, Respublikos, Savivaldybės, Palestinos.
Kaip kitaip pavadintumėte gatvę, kurioje gyvenate, kurioje yra Jūsų mokykla?

UŽUOTIS 40

Anykščių valsčiuje 1934 m. buvo 25 betoniniai tiltai 110 m ilgio, 105 mediniai tiltai 228 m ilgio, 77 vamzdiniai tiltai 71 m ilgio.
Kiek tiltų prižiūrėjo savivaldybė ir koks bendras jų ilgis?

UŽUOTIS 41

Peržiūrėkite prieškario reklaminius skelbimus ir užrašykite, kokiais amatais ir verslais vertėsi anykštėnai.

Šaltkalvių Dirbtuvė
B. Macijausko ir V. Petraičio
Anykščiūose, Baranų ir Girenų gatvė Nr. 53

Okiniams žinoma,
kad geriausiai visame apskrityje gaminami plūgai, kuliamosios mašinos ir remontuojami ūkio padargai.

J. V. Laskauskas
Knygynas ir Geležies prekyba
steigta 1906 m. ANYKŠČIAI telef. Nr. 13

Anykštiečių dėmesiai!
Daug sutapusių, jei pirksi tik
Pr. RUČIO manufaktūros krantuvėį

nes čia yra didelis pasirinkimas vietinių ir užsienio gamintų pigių siūnių kainomis.
Mums rūpi, kiek daugiau mes galime už mūsų prekes užtikti, o mums rūpi – už kiek pigiau mes galime parduoti. Tai mūsų tikslas.
Mums rūpi užtikrinti plėdos apytikrą patikimumą ir užtikrinti kad visi, kas kada nors pirs mūsų krantuvėį, apsilankę neturės apvilti ir stebėti.
Patone įtikinti ir teks patirti, kad mes sakom tiesą. Pabandyk! Tautos likite mūsų nuolatiniiais klientais.
Su pagarba
Pr. Ručys,
Anykščiai, Baranausko aikštė Nr. 11. II

Anykščių Vandens malūnas, Len. plovė ir Elektros stotis
Telefono Nr. 29

Dėmesiai!
Jaunulietuviams, šauliams, vyrams ir moterims vasaros sezonui užėjus galite gražiai pasiūti rūbus pas **SIUVĖJĄ**
Daujotą Klemą
Anykščiūose, Stoties g-vė, Pr. Čyžo namas.

Dėmesiai!
Jaunulietuviams, šauliams, vyrams ir moterims vasaros sezonui užėjus galite gražiai pasiūti rūbus pas **SIUVĖJĄ**
Daujotą Klemą
Anykščiūose, Stoties g-vė, Pr. Čyžo namas.

Vienintelė
Akušerė
I. Lietuvė
A. Stuogytė-Lazdauskienė
ANYKŠČIUOSE, turinti ilgametę praktiką, sąžiningai teikia gimdančioms pagalbą, daro injekcijas, stato taures ir t. t. Priimami ligonių kasos nariai.

Saugi vieta indėliams!
Anykščių Smulkaus Kredito Draugija
Išduoda pa kolas, priima indėlius, priima valstybinį mokėsi, keičia orderius, perka ir parduoda žemės Būsto ir Vidasus Paškosio laikus, superka užsienio valiūtą.

Černauskas
Kvalifikuotas kalėdėdėys
ANYKŠČIAI, Biliūno gatvė Nr. 46
Pylimo išdėlinimui įvairius kalėdus, kurie išdėlinami įvairius išdėlinius kalėdus, išdėlinius ir kalėdus išdėlinius.

Prov. A. Žukausko APTIEKA
Anykščiūose Baranausko aikštė

Lietuvi Prekybininkė!
Jeigu nori turėti savo prekybos laisvę, apskaitos kokybę, valdymą, išdėlinius, sportikų pabėgimą ir visokių rūšių taisyklę, prašom kreiptis į mus.
Anykščiai, Veltinių išdėlinių b-vė
Be to, dar superkamos išdėlinių įvairių rūšių vilnos.
Su lietuviška pagalba
Sl. Miškėnis.

Vyrų ir moterų KIRPYKLA
Švarūs ir šiluminės atvėgė B. B. RZIEČIO, Anykščiai, Tiltų gatvė Nr. 7.
Pigūs ir skubūs patarnavimai, maloni radio muzika

D-RAS
Adomas Laskauskas
Anykščiai, Vilniaus g-vė 32
Telef. 48.

SIAURUKO MUZIEJUS

Siaurukas – unikalus technikos paminklas. Siaurasis geležinkelis Anykščių miestą pasiekė 1899 m. ir buvo naudojamas medienai gabenti ir keleiviams vežti. Šiuo metu traukinukas, vadinamas „siauruku“ kviečia pažinti geležinkelio istoriją. Geležinkelio stoties komplekse pasitinka restauruoti šimtametės stoties pastatai, bėgiai, vandens bokštas, akmenimis grįsta aikštė, 2003 metais pastatytas modernus paviljonas riedmenims eksponuoti, įvairaus tipo vagonai, 1949 m. Čekoslovakijoje pagamintas garvežys. Smagiausia, kad galima pasivažinėti rankine drezina ir dviračiu ant bėgių!

„Atbildėjo siaurasis traukinukas. Įlipam į vagoną. Žmonių pilna, bet šiaip taip gauname vietą atsisėsti. Rašytojo nuotaika kažkokia neįprasta – matyt, jaudina tolima kelionė.“
(Iš mokytojos V. Žemaitytės atsiminimų apie A. Vienuolį).

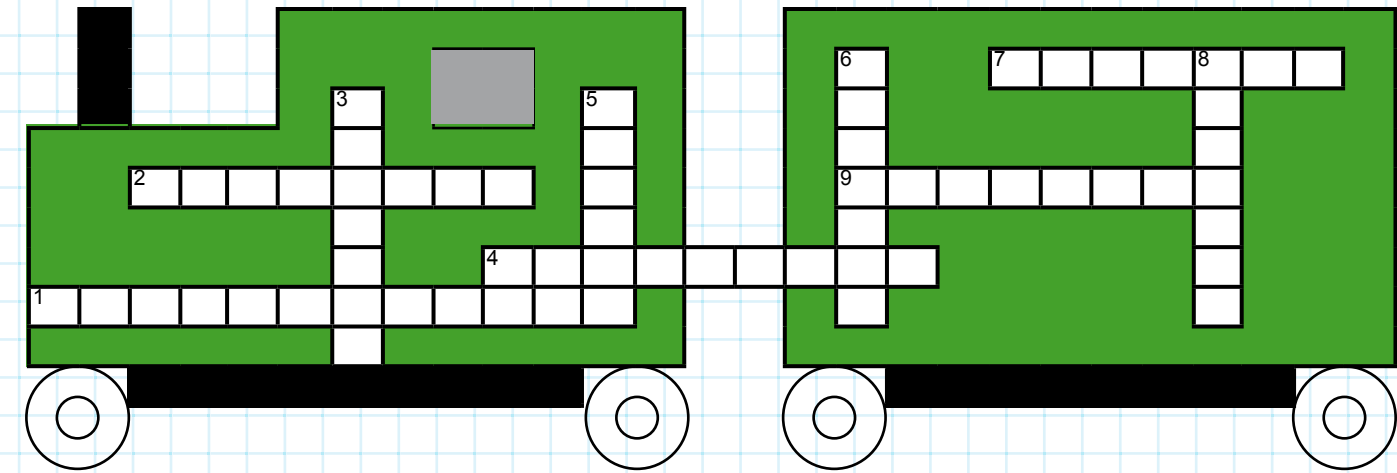
UŽDUOTIS 42

Sudėliokite dėlionę ir papasakokite apie šimtametę stotį.

UŽDUOTIS 43

Išspręskite kryžiažodį.

- 1. Traukinių kelias. 2. Transporto priemonė su garo varikliu. 3. Geležinkelio vežimėlis. 4. Siaurasis geležinkelis arba ...
- 5. Tik pajudėjus iš Anykščių stoties Siauruką pasitinka per Šventąjį nutiestas ... 6. Statinys, kuriame talpinamas vanduo garvežiams.
- 7. Siaurukas vaikus atveža prie ežero. 8. Ant ... kalno kadaise buvo didelis bajoro Nykščio dvaras. 9. Upė, tekanti per Anykščius.

UŽDUOTIS 44

Pabaikite eilėraštį.

Pušku pušku du ežiai,
Du ežiai kaip garvežiai.
Pušku pušku per kelmyną
Pas barsuką, pas kaimyną.

UŽDUOTIS 45

Suraskite 10 skirtumų.

UŽDUOTIS 46

Suklijuokite lipdukus.

BRONĖS BUIVYDAITĖS MEMORIALINIS NAMAS-MUZIEJUS

Anykščių centre, netoli Šv. Mato bažnyčios, stovinčiame šimtamečiame žaliame namelyje rašytoja Bronė Buivydaite (1895–1984) su tėvais apsigyveno 1900 metais. Čia augo, čia, savo vaikystės namuose, gyveno iki savo mirties. Tuose namuose gyvendama, būsimoji rašytoja vaiko akimis matė anų dienų – XX amžiaus pradžios – Anykščius ir juos aprašė. Senojoje namo dalyje išsaugota paskutiniųjų rašytojos gyvenimo metų aplinka.

Bronė Buivydaite daug kam girdėta tik kaip vaikų rašytoja, tačiau taip pat ji yra ir pirmoji lietuvių moteris lyrikė, publicistė ir prozos kūrinių suaugusiems autorė.

Muziejaus darželyje žydi rašytojos mėgtos gėlės, sode puoselėjamos senosios obelys, pro namelį linksmi gurgena nuo vaikystės numylėtas upelis Šaltupys.

„A. Vienuolis dažnai kviesdavosi B. Buivydaite aptarti savo naujų kūrinių. Ir štai mes prie stalo rašytojo kabinete: Vienuolis, Mamutė, rašytoja B. Buivydaite ir aš su vyru. Rašytojas linksmas, švytintis...“

(Iš mokytojos M. Katinienės atsiminimų apie A. Vienuolį).

UŽDUOTIS 47

Koks rašytojos Bronės Buivydaite slappyvardis?

- ☐ A. Alė Rūta
- ☐ B. Lazdynų Pelėda
- ☐ C. Žmona
- ☐ D. Tyrų Duktė

UŽDUOTIS 48

Kokie B. Buivydaite kūriniai veikėjai atgimė skulptūrėlėse rašytojos sodelyje?

ANYKŠČIŲ ŠV. APAŠT. EVANG. MATO BAŽNYČIA

Neogotikinė raudonų plytų Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia, statyta 1899–1909 m. – ryškiausias Anykščių panoramos akcentas.

Pirmoji bažnyčia Anykščiuose buvo žinoma nuo XVI a.; miestelį siaubusių gaisrų metu sudegusi, atstatyta ir vėl sudegusi. 1757–1768 m. Anykščiuose buvo pastatyta mūrinė vėlyvojo baroko stiliaus bažnyčia. Tačiau ji greitai tapo per maža, nebesutalpino tikinčiųjų, todėl buvo nugriauta ir ją pakeitė dabartinė. Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia – aukščiausia Lietuvoje: jos bokštų aukštis siekia 79 metrus. Bažnyčioje yra vertingų meno kūrinių: paveikslai, vitražai Kryžiaus kelio stotys, paminklai.

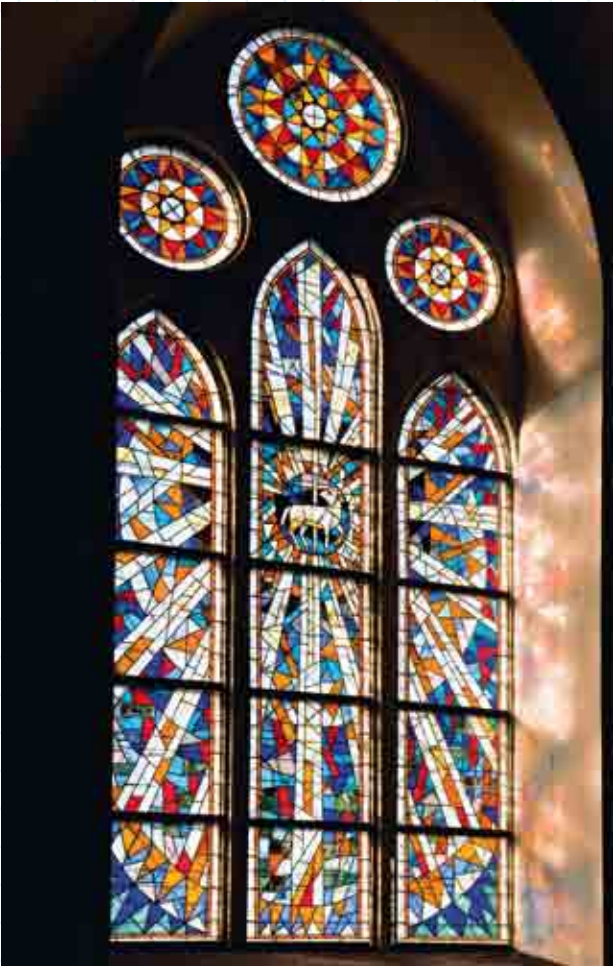

„Vasarą (tarpukario, karo metais) parapijiečiai matydavo Vienuolį bažnyčios šventoriuje, kur būdavo pilna žmonių. Kartą, prisimenu, prieš Velykas manęs paprašė, kad prisegčiau ir jam verbų šakelę: „Tegu visi mato – bažnyčioje buvau.“

(Iš mokytojos V. Žemaitytės atsiminimų apie A. Vienuolį).

UŽDUOTIS 49

Parašykite, kas pavaizduota nuotraukose.

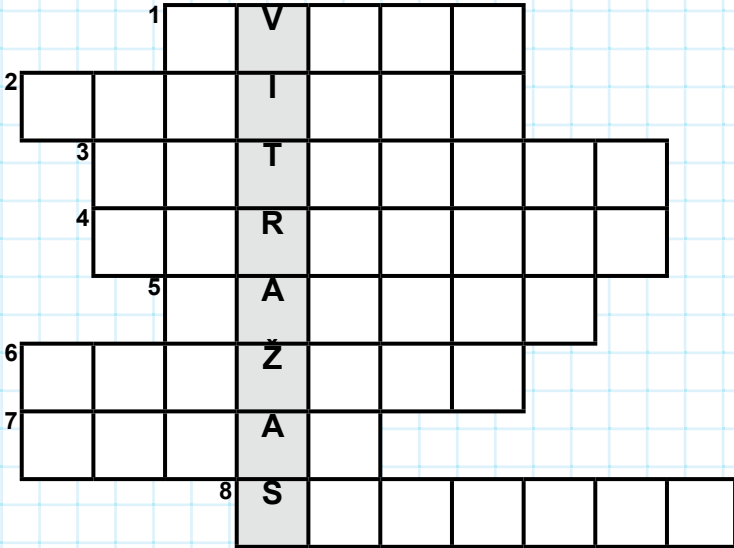

M.A. Mackelaitė. Vitražas „Dievo avinėlis“. 1972–1986

UŽDUOTIS 51

Bažnyčios plane surašykite, kur koks objektas yra.

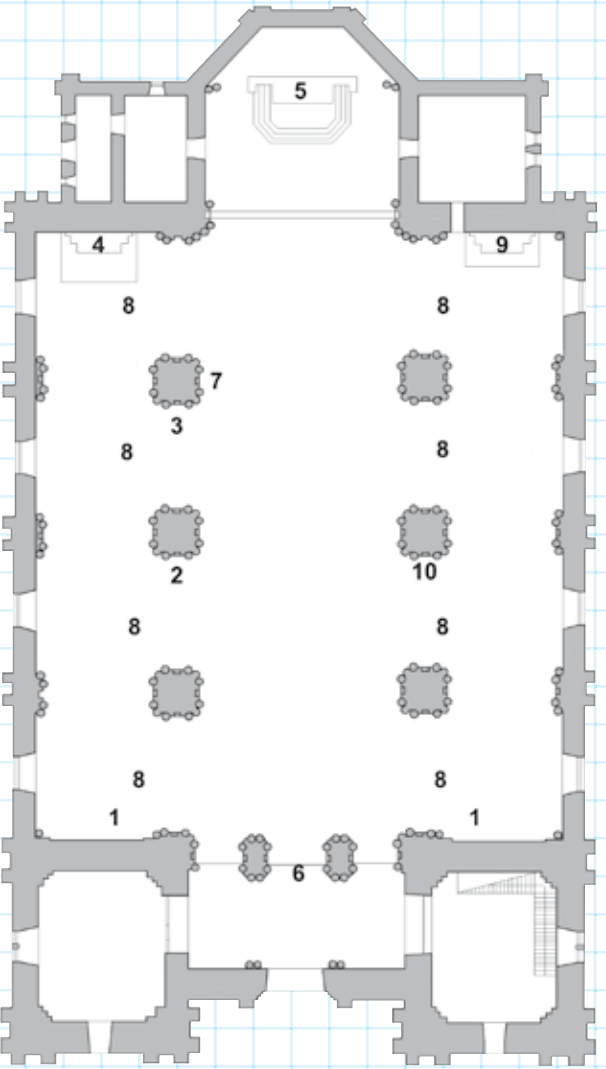
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

UŽDUOTIS 50

Išspręskite kryžiažodį.

- Pakulinis vaikas, taukų sermėgėlė, aukso kepurėlė. Kas?
- Kas aukoja šv. Mišias?
- Svarbiausia bažnyčios vieta.
- Muzikos instrumentas bažnyčioje.
- Cingu lingu ant aukšto kalno, sidabro galva, kanapių uodega.
- Miške gimęs, miške augęs, žmonių kepures traukia.
- Šventasis, kurio vardu vadinasi Anykščių bažnyčia.
- Kryžiaus kelio stotis kitaip.

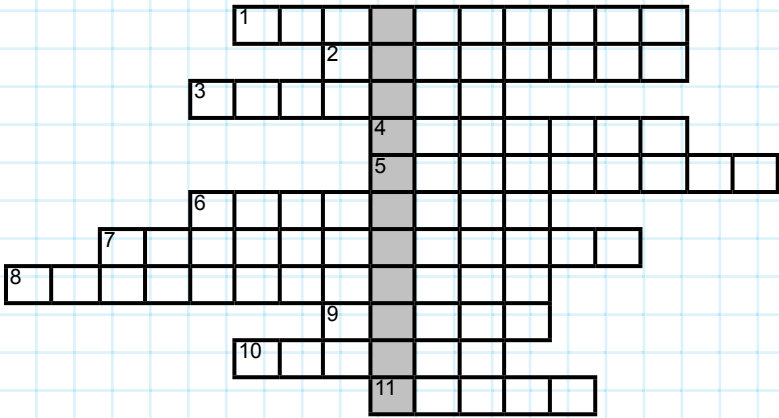
L. IR S. DIDŽIULIŲ SODYBA

Ūksmingame dvarelyje, garsėjusiame gausia biblioteka, gyveno Stanislovas Didžiulis (1856–1925) – lietuviškos knygos mylėtojas ir saugotojas bei Liudvika Didžiulienė-Žmona (1850–1927) – viena pirmųjų moterų prozininkių lietuvių literatūroje. Nuošalus dvarelis, spaudos draudimo metais buvęs knygnešystės centras, turi savo paslaptį – jame išlikusi viena iš nedaugelio Lietuvoje draudžiamosios spaudos slėptuvė.

UŽUOTIS 52

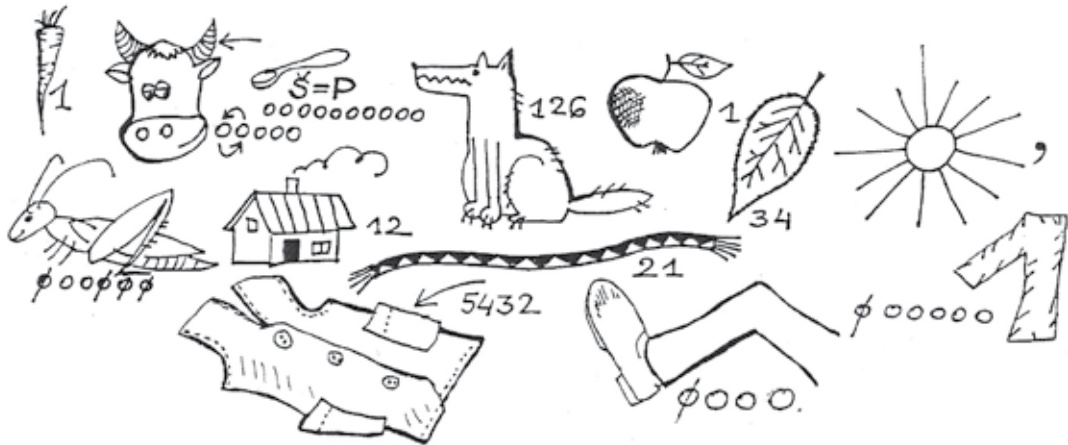
Išspręskite kryžiažodį.

- 1. Maldos knyga
- 2. Carinės Rusijos policininkas.
- 3. Knygnešių tremties vieta.
- 4. Lietuvių kalbos raidynas.
- 5. Žmogus, gabenantis uždraustas lietuviškas knygas.
- 6. Vieta, kur buvo slepiamos knygos.
- 7. Knygnešių centras Anykščių krašte.
- 8. Kaip anksčiau buvo vadinamas vadovėlis?
- 9. Prūsijos miestas, kuriame buvo spausdinamos lietuviškos knygos.
- 10. Kas buvo slapta gabenama iš Prūsijos į Lietuvą?
- 11. Riba tarp valstybių.

UŽUOTIS 53

Išspręskite rebusą.

ŠEIMYNIŠKĖLIŲ PILIAKALNIO ARCHEOLOGINIS KOMPLEKSAS

Šeimyniškėlių piliakalnis, dar vadinamas Voruta, stūkso netoli Anykščių miesto. Piliakalnis yra tarp dviejų slėnių, kuriais kadaise tekėjo sraunūs Vorelio ir Volupio upelių vandenys. Tai – vienas gražiausių ir didžiausių Lietuvos piliakalnių, traukiantis savo istorija ir paslaptimis. XIII–XV a. ant piliakalnio stovėjusi viena didžiausių medinių pilių Rytų Europoje, kurią pastarųjų metų tyrinėjimai leidžia susieti su vienintele ir tik vieną kartą istorijos šaltiniuose paminėta Mindaugo pilimi Voruta (1251 m. Vorutos pilyje Mindaugas, remiamas Livonijos Ordino, apsigynė nuo vidaus kare prieš jį kovojusių kunigaikščių koalicijos). Dabar piliakalnis yra plačiausiai tyrinėtas Lietuvoje ir vienas plačiausiai tyrinėtų Rytų Pabaltijyje. 2004 m. prie piliakalnio iškilo vienintelis Lietuvoje medinis apžvalgos bokštas, kuriame galima susipažinti su buvusios pilies istorija, pilėnų buitimi, o istorinių žaidimų kiemelyje smagu išbandyti akies taiklumą šaudant iš lankų.

„Dar įtikinamiau Vienuolis kalbėdavo ant Vorutos piliakalnio. Tai Šeimyniškėlių piliakalnis, Voruta jį pavadino Rašytojas. Tas vardas taip prigijo, kad anykštėnai ir po šiai dienai jį taip vadina. Pasak Rašytojo, Voruta buvusi labai galinga pilis, aplink ją grioviai, vandeniui užliejami, o štai ir pakeliamojo tilto vieta. Kas buvo tos pilies valdovas? Žinoma, Lietuvos karalius Mindaugas!“

(Iš mokytojo J. Katinieno atsiminimų apie A. Vienuolį)

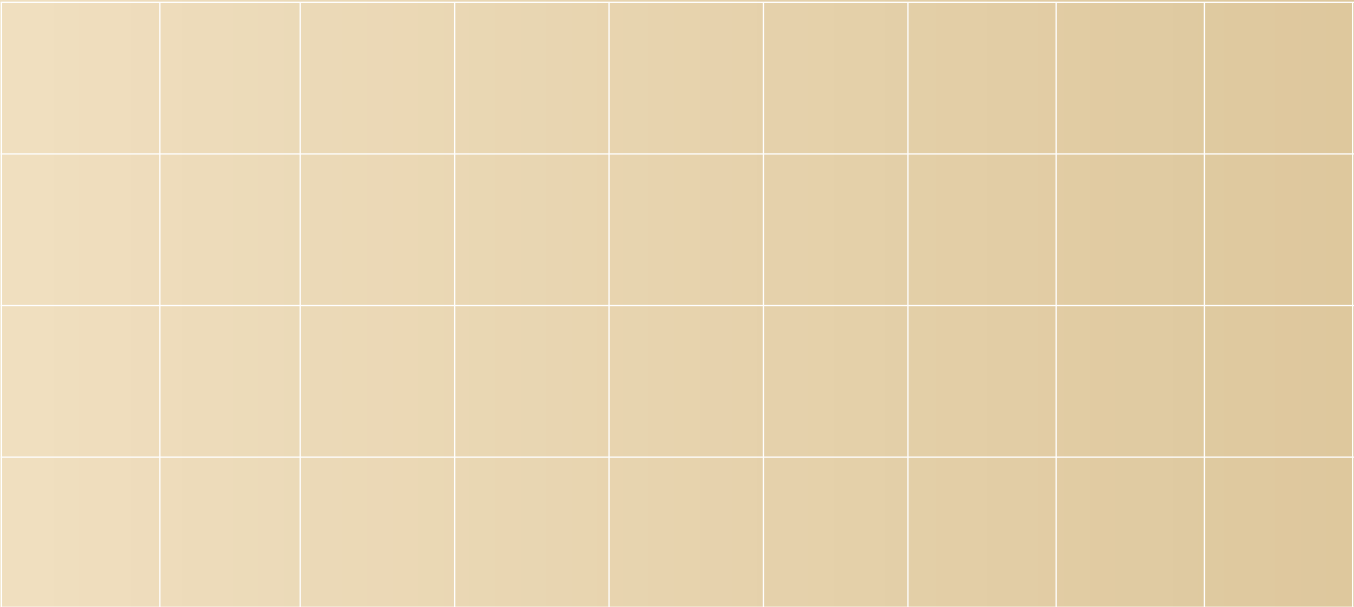
„Tėtušukas pasakojo, lyg kalne buvęs šulinys, kuriuo buvo galima slapta iš pilies išeiti. Deja, dabar tas šulinys jau užgriuvęs. Paklausiau, iš kur jis visa tai žino, atsakė tas žinias susirankiojęs Leipcigo archyve, kai rinko medžiagą romanui “Kryžkelės”. Kryžiuočių dokumentuose jis užtikęs minint, kad Mindaugo sostinė buvusi „apud flumen Lettowia“ (prie Latavos upės).“

(Iš sūnaus Stasio Žukausko atsiminimų)

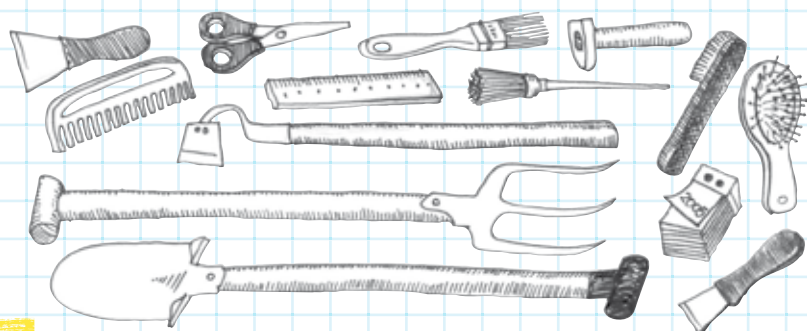
UŽDUOTIS 54

Suklijuokite lipdukus į reikiamas vietas ir „pastatykite“ XIII a. Vorutos pilį.

UŽDUOTIS 55

Ką archeologai naudoja kasinėdami?

UŽDUOTIS 56

Išrinkite archeologinius radinius

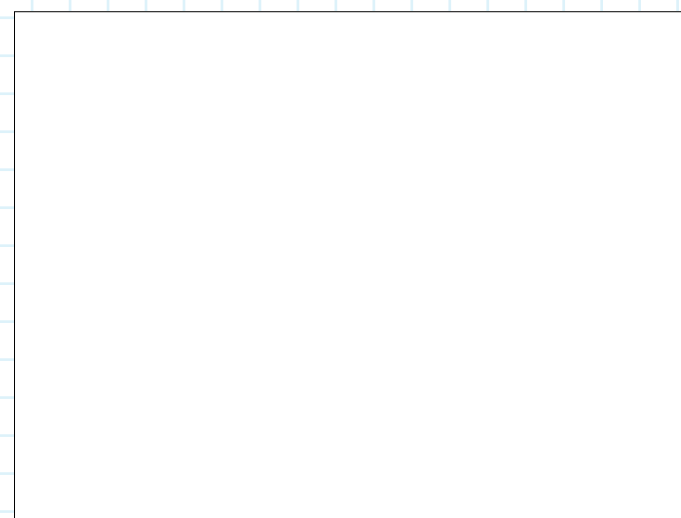
UŽDUOTIS 57

Kas tai? Užrašykite daiktų pavadinimus ir trumpai nusakykite jų paskirtį

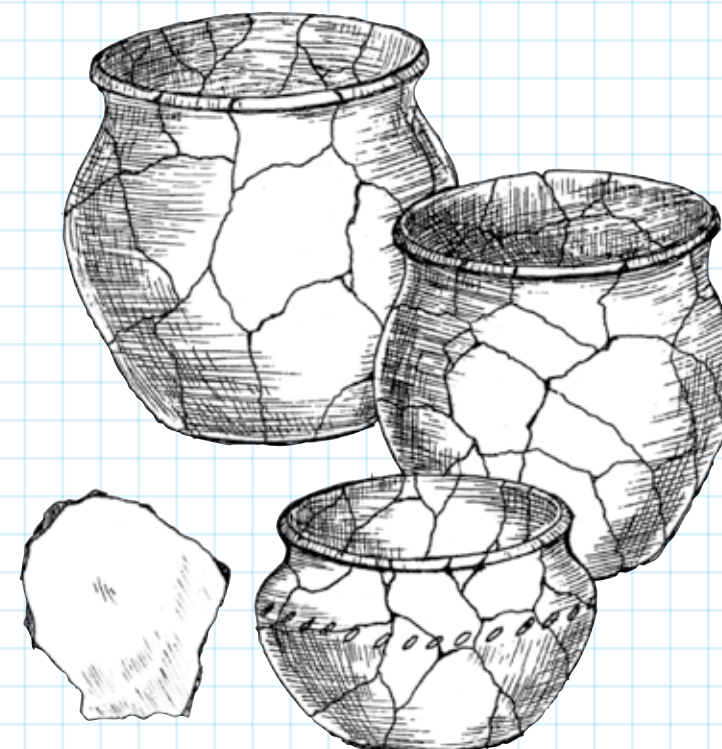
UŽDUOTIS 58

Suklijuokite lipdukus į reikiamas vietas ir apibūdinkite karių ginkluotę.

UŽDUOTIS 60

Kuriame puode yra ši šukė? Raskite ir nuspalkinkite.

UŽDUOTIS 59

Suraskite devynias detales, netinkančias XIII a. kariui.

ARKLIO MUZIEJUS

Vienintelį Lietuvoje Arklio muziejų 1978 m. Niūronių kaime įkūrė agronomas prof. Petras Vasinauskas (1906–1995), pats arkliu kinkyta brikele mėgdavęs keliauti po Lietuvą. Šitame muziejuje galima praleisti visą dieną – ir susipažinti su gausiomis ekspozicijomis klijimuose, kalvėje, aukštaitiškose trobose, ir važinėti vežimais, jodinėti, ir pasimokyti audėjos, kalvio, drožėjo, muzikos instrumentų meistro amato paslapčių, išsikepti duonelės kepaliuką. Ir, žinoma, paglostyti tikrą gyvą arkliuką.

UŽDUOTIS 61

Pažymėkite teisingą atsakymą.

Kokius dirbinius dirbo rimorius?

- ☐ A. Balnus
☐ B. Pakinktus
☐ C. Pasagas
☐ D. Žvangučius

Ką reiškia žodis „ašva“, „ašvienis“?

- ☐ A. Asilas
☐ B. Arklys
☐ C. Mulas
☐ D. Zebras

Kalvėje naudotas įrengimas orui į žaizdą įpūsti.

- ☐ A. Ortakiai
☐ B. Malūnėlis
☐ C. Dumplės
☐ D. Kondicionierius

Kokią kariuomenės rūšį atstovavo husarai, ulonai ir dragūnai?

- ☐ A. Pėstininkai
☐ B. Artilerija
☐ C. Lankininkai
☐ D. Raitoji kariuomenė arba kavalerija.

UŽDUOTIS 62

Išpėkite mįslės ir sukljuokite lipduką.

Mėsos stirta, geležim paspirta.

Kaulinė pirkaitė, geležinės durelės.

Keturi tatatuoją, penktas kelią šluoja.

Keturi trept, trept, daugiau kaip du šimtai šliukšt ir šliukšt.

Keturių broliukų užpakaly barzdytės.

Pilnas kelias torielkėlių.

Aštuonios kojos, trys galvos, o viena uodega.

Atlinguoja kibilda, ant tos kibildos kubulda, ant tos kubuldos visa valdžia.

UŽDUOTIS 63

Nesakoma, kokios spalvos yra arklys; mūsų senoliai klausdavo: „Kokio plauko arklys?“

Grynų spalvų arklių beveik ir nėra, nebent **juodžiai** – patys elegantiškiausi. Lietuvoje dažniausiai jie yra pereinamųjų spalvų. Vyrauja **bėri** – tamsiai rudi su juodais karčiais ir juoda uodega. Jeigu toks žirgas į juodumą – jis **juodbėras**, jeigu į rusvumą ir su šviesiais karčiais – **sartas**. Jeigu tas rusvumas dar intensyvesnis, beveik auksinis, ypač karčiuose ir uodegoje, žirgai šaukiami raudbėriais arba tiesiog **raudais**. Kartais žirgas atrodo lyg nublukęs: būtų bėras ar sartas, tik kad tarsi apdulkėjęs... Viskas gerai – jis toks ir turi būti, tai **dulsvas** žirgas.

„Pabalnokit šešis žirgus, visus šešis širmus!“ – dainuodavo mūsų seneliai. **Širmi** – tai balti su įvairių formų ir skirtingo intensyvumo pilkų plaukų priemaiša žirgai. Kumeliukai gimsta tamsūs (juodi, bėri), bet antrais-trečiais metais, po išsišėrimo, prisimaišo šviesių plaukų. Suaugę širmiai išgražėja, sušvyti sidabrinio atspalviu. Kai šitame sidabriname fone ant liemens dar išsidėstę obuolio dydžio tamsių plaukų ratai, tokius žirgus vadiname **obuolmušiais**.

Jeigu nuo pat gimimo žirgas šviesus – jis **šyvas** arba **palšas**, o jei liemuo iš prigimties „žilas“, pilki plaukai susimaišę su rudais – žirgas **derešas**.

Jei žirgas tamsus, jo liemuo pelenų spalvos, o per nugarą dar eina juoda juosta – tiesiog kaip laukinės pelės! – jis taip ir vadinamas – **pelėkas**.

Mūsų senoliams mažiausiai patrauklūs atrodė **kerši** žirgai, gal todėl, kad tokių žirgų buvo nedaug. Tai margi žirgai, ant kurių juodo ar rudo kūno išsimėtę balti lopai, panašiai kaip juodmargių ar žalmargių karvių.

Jei gelsvio karčiai, uodega ir kojos juodi – jis jau **bulanas**. O kai žirgelis tamsiai šokoladinis, iš tolo ruduoja kaip prinokęs kaštonas, jis taip ir vadinamas – **kaštanu**.

Nusakant arklio plauką, minimos dar ir žymės kaktoje – žilutė, žvaigždutė, baltas brūkšnys, laukas.

Languose užrašykite arklio plauko pavadinimus.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

ANYKŠČIŲ ŠILELIS

Anykščių šilelio draustinis prasideda nuo pietinių Anykščių miesto ribų ir tęsiasi neplačia (apie 1 km pločio) juosta abipus Šventosios beveik 9 km Kurklių miestelio link. A.Baranausko poemoje aprašytas Anykščių šilelis anksčiau buvo didesnis. Dabar šilelio šiauriniu pakraščiu tekąs Marčiupio upelis, pagal A.Baranauską, vingiavo per šilelio vidurį („*Marčiupys – ravas ir upelis, bėgdavo per vidurį šilelio*“). Draustinis įsteigtas, siekiant apsaugoti natūralaus miško augmeniją ir gyvūniją, kalvas ir vaizdingas Šventosios, Šlavės ir Virintos upių pakrantes. Šilelyje yra 41 retųjų augalų rūšis, auga 275 grybų rūšys, 157 iš jų – valgomieji grybai. Šilelyje vyrauja „pušelės nesurokuotos“, anot A. Baranausko.

„Liemuo liemenį plaka kaip mendrės siūruoja“. Šitą aprašymą pušelių užgirdau pirmukart nuo savo tėtelio metuose 1858. Šitie žodžiai teip pasirodė gražūs, kad parūpo juos giesmėn indėti. Iš to rūpesnio ir prasikalė diegas „Anykščių šilelio“. Antanas Baranauskas

Didžioji Anykščių šilelio dalis yra vaizdingame Šventosios slėnyje. Šventosios upė – viena gražiausių Lietuvoje. Anykščių rajonu „srovele teškena upelė Šventoji“ daugiau nei 80 kilometrų. Tai pati vaizdingiausia upės dalis su išskirtinio grožio kilpomis ir atodangomis. Kodėl upė vadinama Šventąja? A.Baranauskas rašė: „Pasakoja kai kas, kad Jagiela (?) lietuvnikus Šventojoje krikštijęs, ir nuo to pašventinimo [upė] Šventosios vardą gavusi; kiti sako, kunigas, važiuodamas iš ligonių su švenčiausiu Sakramentu, prigėręs. Bet, regimas daiktas, jog ir pagonijoje Šventąja vadinosi. Kad būtų kitaip vadinta buvusi, tai ir anas vardas būtų užsilikęs.“

„Anykščių apylinkės Vienuolį buvo tiesiog apžavėję. Vasarą jis dažnai žingsniuodavo palei Šventąją, tokią skaidrią, švarią švarutėlę...“

(Iš mokytojos M. Katinienės atsiminimų apie A. Vienuolį).

UŽDUOTIS 64

„Šventieji ažuolai“ – tokį užrašą galima pamatyti šalia kelio į Anykščius. Senasis ažuolas, manoma, turi apie 300 metų. Vadinas, XIX a. viduryje, kai A. Baranauskas rašė „Anykščių šilėlį“, jis jau stovėjo ir atrodė beveik taip pat, kaip ir dabar, nes ažuolas į aukštį auga tik iki 80 metų, o toliau – tik stornyn.

„Kai rašytojas A.Vienulis lydėdavo ekskursantus, tai būtinai atvesdavo ir prie šventųjų ažuolų ir nusiėmęs kepurę aiškindavo, kad žiloje senovėje čia stovėjęs aukuras, degusi amžinoji ugnis“

(Iš mokytojo J. Katino atsiminimų apie A. Vienuolį).

Išmatuokite senojo ažuolo apimtį.

UŽDUOTIS 65

„Miško“ sinonimai. Koks skirtumas tarp jų? Kokiais epitetais apibūdintumėte šilėlį?

UŽDUOTIS 66

Į Šventąją suteka upeliai – Marčiupys, Piktupis, Šlavė, Išplėštravis, Vingerkštynė, Pakalnytė, Paramavietė, Gaugaris, Pašaltupis, Limenė.

Išsirink vieną upelį ir sukurk padavimą apie jo vardo kilmę.

UŽDUOTIS 67

Sugalvokite pavadinimą bevardžiui upeliui netoli Puntuko.

PUNTUKAS

Šilelyje yra vienas didžiausių Lietuvos akmenų – Puntukas (antrasis pagal dydį, iki 1957 m. laikytas didžiausiu): jo ilgis – 7,54 m, plotis – 7,34 m, aukštis – 5,7 m (iš jo 1,5 metro – žemėje), didžiausia apimtis – 21,39 m, sveria 265 t. Tai granito atmainos – rapakivio luistas, ledynų atneštas iš Suomijos maždaug prieš 20-14 tūkst. metų, per paskutinįjį (Nemuno) ledynmetį.

Lietuvoje ruošiantis minėti lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 10-metį, 1942–1943 m. skulptorius Bronius Pundzius Puntuko akmenyje iškalė lakūnų bareljefus bei jų testamento žodžius.

„Pagaliau kaip iš žemės išdygsta Puntukas... Visi pavargę, o Rašytojas – ne. Jis ieško aukuro, „suradęs“ rodo ir jau pasakoja apie vaidilutę ir karžygį Puntuką. Apie Darių ir Girėną gali papasakoti ir kiti, o Rašytojo silpnybė – gili senovė, žyniai, kurių išminties klausytis rinkdavosi lietuviai.“

(Iš mokytojos O. Šakėnienės atsiminimų apie A. Vienuolį).

UŽDUOTIS 68

Išspręskite kryžiažodį.

1. Kokios rūšies akmuo yra Puntukas? 2. Senovės baltų vyriausias žynys. 3. Kas nešė akmenį, norėdamas sudaužyti Anykščių bažnyčią? 4. Folkloro ir literatūros žanras. 5. Lakūnų, perskridusių Atlantą, pavardės. 6. Maldos namai. 7. Akmens, esančio Anykščių šilelyje, vardas. 8. Narsus, dideliais žygiais pasižymėjęs karys. 9. Upelio, tekančio per Anykščių šilėlį, pavadinimas, susijęs su marčios vardu. 10. Upė, tekanti per Anykščius. 11. A. Baranausko poema „Anykščių ...“

UŽDUOTIS 69

„Surinkite“ teisingą poemos ištrauką.

Nešęs velnias akmenį, didumo kaip gryčios,

Arba ažuverst upės; bet kaip tik išvydęs

Tuoj iš nagų paleidęs ir smėlin intmušęs:

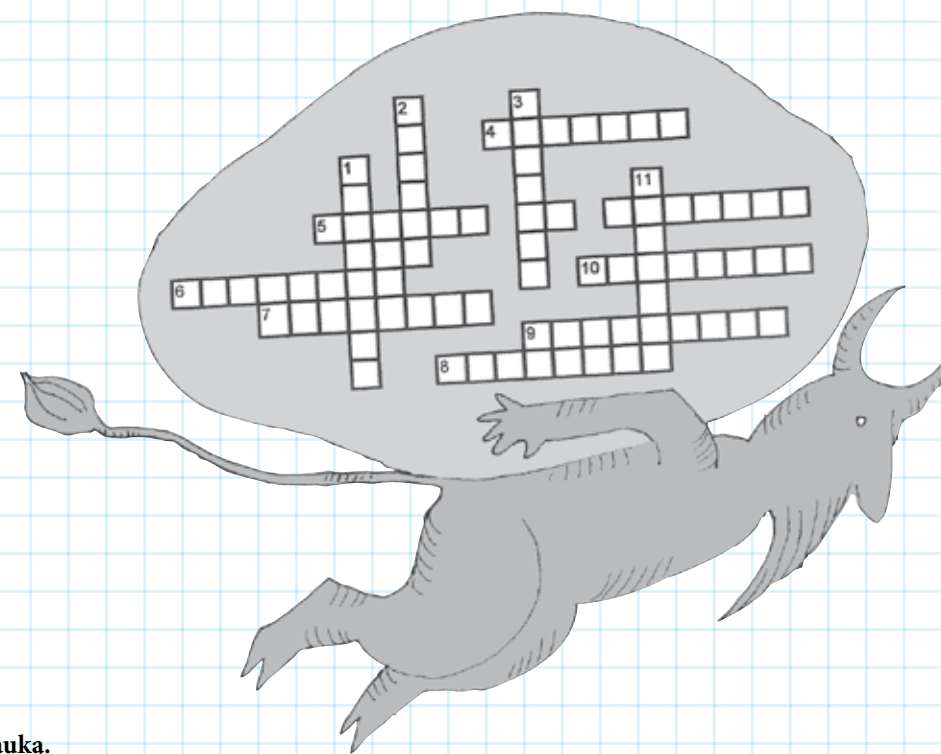
Paskum ant jo lietuviai dovanas kūrė,

–
Ažuolyną pašvęstą ir gaidys pragydęs,

Ir sudaužyt norėjęs Anykščių bažnyčios

Kad juos dievai apsaugo ir dengia, ir peni

Net žemė sudrebėjus, senos griuvę pušys.

Nešęs velnias akmenį, didumo kaip gryčios,

ANYKŠČIŲ ŠILELIS

Ištrauka

Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę,
 Kas jūsų grožei senobinei tikę?
 Kur toj puikybė jūsų pasidėjo?
 Kur ramus jūsų užimas nuo vėjo,
 Kai balto miško lapeliai šlamėjo
 Ir senos pušys siūravo, braškėjo?
 Kur jūsų paukščiai, paukšteliai, paukštytės,
 Katrų čilbančių teip ramu klausyties?
 Kur jūsų žvėrys, gyvuliai, žvėreliai?
 Kur žvėrų olos, laužai ir urveliai?
 Visa prapuolę; tik ant lauko pliko
 Kelios pušelės apykreivės liko!..
 Skujom, šakelėm ir šiškom nuklotą
 Kepina saulė nenaudingą plotą,
 Ant kurį žiūriant teip neramu regis:
 Lyg tartum rūmas suiręs, nudegęs,
 Lyg kokio miesto išgriuvus pūstynė,
 Lyg kokio raisto apsvilus kemsynė!..

Miškan, būdavo, eini – tai net akį veria;
 Vat teip linksmina dūšią, ažu širdies tveria,
 Kad net, širdžiai apsalus, ne kartą dūmojai:
 Ar miške aš čia stoviu, ar danguj, ar rojuj?!
 Kur tik žiūri, vis gražu: žalia, liekna, gyna!
 Kur tik uostai, vis miela: giria nosį trina!
 Kur tik klausai, vis linksma: šlama, ūžia, siaudžia!
 Ką tik jauti, vis ramu: širdį glosto, griaudžia!
 Minkštučiukai samanų patalai ištiesti
 Galvą ant save traukia ir liula užliesti.
 Uogienojai kaip rūtos kelmais kelmais želia,
 Juodas, raudonas uogas išsirpusias kelia.
 Ant žalio, rausvo, balkšvo dugnio taškai grybų
 Terp medžių marguliuoja iš savų sodybų.
 Voveruškę leikelės kur ne kur pro plyšį
 Iš po samanų marškos sarmatlyvai kyši.
 Čia paliepių torielkos po mišką išklotos,
 Čia kiauliabudės pūpso lyg pievos kemsotos,
 Čia po eglėm šeimynom sudygę ruduokės,
 Čia pušyne iš gruodo išauga žaliuokės,
 Čia rausvos, melsvos, pilkos ūmėdės sutūpę, –
 Linksmutės, gražiai auga, niekas jom nerūpi.

Čia kazlėkai pakrūmėm ant piemenų tako
 Tartum kupkeliai kniūbšti, kaip Mickevčius sako.
 Čia nemunės iš kelmo, lepšiai terp alksnyno,
 Čia šalpjonai terp stuobrių dygsta iš skiedyno,
 Čia musmirės raupuotos, veršiakiai gleivėti,
 Čia grybai ir šungrybiai vardais nežymėti.
 Anei jų žmonės renka, anei žvėrys graužia,
 Jėg bėgdami par mišką galvijai išlaužia,
 Arbo patys savaime suglebę supūsta, –
 Iš jų trąšos želmenais aplinkom išplūsta.
 Ė iš visų viršesnis auga baravykas,
 Valig dainuškos žodžių – „grybų pulkaunykas“:
 Platus, storas, paspūtęs, lyg tartum užklotas
 Ant kieto, drūto koto bliūdas palivotas.
 Greit auga, ilgai esti giminių visokių:
 Paąžuolių, raudonikių ir kitų kitokių.

Žali ėgliai kaip kvietkai po dirvonus kerį;
 Terpu jų kiškiai guli, krapkos vaikus peri.
 Krūmai, žole barzdoti, kraštais mišką riečia,
 Ir linijos parejos skersai mišką šviečia.
 Alksniai, lepšių sodyba, palaukėm sužėlę,
 Šakom kekes riešučių lazdynai iškėlę
 Atokaitoj brendina. Ė karklai po slėnį
 Terp liulančių paversmių pamėgo pavėnę.
 Putinai krauju varva, sarbentai po šlavę
 Ir paliūnėm kur ne kur prieglaudą sau gavę.
 Baltasai miškas kalnais, kaip tik padaboji:
 Čia berželiai kaip meldai Pašlavį apstoję,
 Čia visais lapais dreba epušės nusgandę;
 Kožnoj klaiką nekantrios žalktyčios atrandi.

Čia ažuolai ir uosiai prie eglėm sustojo,
 Lyg tartum čia žalktienė patį apraudojo,
 Kai pieno putos vietoj kraujo puta plūdo,
 Ir su vaikais iš savo motiniško sūdo
 Medžian gailysta virto – pati egle tapo,
 Jaunučiukus aptaisė vaikus rūbais lapo.
 Ieva, gluosna ir blindis, grūšia, obelėlė;
 Savo seserį skundžia liekna sedulėlė.
 Vinkšnos, šaltakšniai, liepai ir nesuskaityti
 Kitokių medžių skyriai terp jų išsklaityti.
 Juos tiktai miške augę žmonės tepažįsta,
 Daktarai ir žiniuonys, ką po miškus klysta;
 Jų lapais, jų žievelėm arba šaknia kieta
 Nuo ligų ir padarų gydžia visą svieta.
 Ė mum, prastiem žmonelėm, tik žiūrėt patogu,
 Kai juos dengia Apveizda žalių lapų stogu;

Kai kožna burbuolytė išsprogsta, suskyla,
 Kai žiedų varške šakos obelų pražyla,
 Kai parvasar žaliuoja tamsaus šilo šone,
 Kai rudeniop lapeliai geltoni, raudoni
 Tartum krauju Marčiupio pakalnes aptraukia
 Ir kai pliki stabarai pavasario laukia.
 Ė pušelės! pušelės tos nesurokuotos!
 Tankios, aukštos ir lieknos, viršūnės kvietkuotos,
 Ir vasarą, ir žiemą kaip rūtos žaliuoja,
 Liemuo liemenį plaka, kaip mendrės siūruoja.
 Už pusvarsčio nesmato – toksai tankumynas!
 Nors nei laužais, nei šiekštom nąžugriuvęs, grynas;
 Nei šakelės nudžiūvę nąžupynę vietos,
 Pušys aukštos ir lygios, tartum nugenėtos.

Ė kvėpimas, jau ką gi! Čia sakais pušelių,
 Čia vėjelis dvelkteli su kvapu žiedelių:
 Jauti pievos dobilą, baltą ir raudoną,
 Jauti ramunes, čėbrus – žoleles dirvonų;
 Jauti iš juodo kapčiaus skruzdėlyno kvapą,
 Ir iš medžių, iš skujų, iš šiškų, iš lapų
 Vis kitoki kvėpalai: kaip vėjelis dvelksi,
 Kožnuo kartuo kitokiui kvapu užsivelgsi.
 Čia samanos su brukniom šileliu užpluko;
 Čia medžio žiedų kvapas – lyg sodas pratrūko.
 Tartum miškas kvėpuoja nelyginant žvėris,
 Savo kvapus po laukus kaip berte pabėręs,
 Laukais, pievom atgauna. – Viduj pušynėlių
 Jauti sau gražiai kvapą dirvų ir pievelių.
 Ir teip visa suminša, vėjeliu praskysta,
 Kad nei nosis šių kvapų visų nepažįsta;
 Tik tartum giria, pieva ir laukas sustarę,
 Iš brangiausių kvėpalų mišinį padarę,
 Dievui ant garbės rūko teip ramiai, teip meiliai,
 Lyg kad skripkuoja, juokias, gieda, verkia gailiai,
 Ė tie balsai visoki teip krūvon susiaudžia,
 Kad jų skyrium nežymu, – ė tik širdį griaudžia.

Ai siaudžia gražiai miškas, netil kvėpia gardžiai,
 Siaudžia, ūžia ir skamba linksmi, dailiai, skardžiai.
 Vidūnaktyj teip tyku, – kad girdi, kaip jaunas
 Lapas arba žiedelis ant šakelių kraunas.
 Girdi, kaip šakom šnibžda medžių kalba šventa,
 Kaip žvaigždėlės plevėna, gaili rasa krinta.
 Del to ir širdyj visos pajautos nutilsta,
 Ramum tykumu malda dūšia dangun kilsta.
 Ė kai jau dienai brėkštant rytai šviesa tvinksta,

Rasos pilnos žolynų žemyn galvos linksta,
 Tada šilas nubunda, visa yra tyla,
 Prasideda pamažu šventa dienos byla.
 Kas te šlama? – Ė vėju papūstas lapelis,
 Ėgi gūžtoj nubudęs sujuda paukštelis.
 Kas te treška? – Ė vilkas: dieną mat ažuodžia,
 Iš naktinės medžionės par pakrūmes skuodžia.
 Ėgi lapė ant olą, žąsioką intskandus,
 Ėgi barsiukas bėga, išlindęs iš landos;
 Ėgi linksmutė stirna par pušyną striuoksi;
 Ėgi pušin iš pušies voverytė liuoksi;
 Ėgi mat širmuonėlis ir kiaunė juodoja,
 Ir visoki žvėreliai po mišką ūlioja.
 Kas te taukši? – Ė stuobrį kapoja genelis.
 Kas mikeną? – Ėgi mat perkūno oželis.
 Kas te šnibžda? – Ė šnypščia iš kelmo piktoja,
 Ėgi srove teškėna upelė Šventoja.
 Kas te kalbas? – Ė žąsys paupėj gageną;
 Ėgi mat lizde starkingus pamiškėję klegėna;
 Ėgi antys „pry! pry! pry!“ priskridę ant liūną;
 Ėgi kukutis klausia savo pačią, sūnų:
 „Ką, ką, ką jum atneštie? Ką jūs kalbat niekus?
 Ką, ką, ką, ką? ar grūdus? ar musias? ar sliekus?“
 Ėgi mat gegutėlė dairos ir kėtojas:
 Čia kūkuodama verkia, čia juokias kvatojas.
 Skamba tik skamba miškas: čia volungė Ievą
 Trotina: „Ieva, Ieva, neganyk po pievą!“
 Čia paupėj „ri-u! ri-u! ri-u!“ tilvikas sušuko,
 Čia vėl balsų visokių – lyg trūkte pratrūko.
 Vis kitoki balseliai, vis kitokios bylos;
 Dagiliai, pečialandos, strazdeliai, čižylos,
 Kėkštai, šarkos ir kitos vis saviškai gieda:
 Toj juokias, toj vaitoja, ė toj niekus klieđa.
 Ė už visus viršesnis lakštingalės balsas:
 Pilnas, skardus, griaudingas ir, teip sakyt, skalsus:
 Skamba, ūžia par krūmus ir vis kiteip mainos,
 Ir vis dūšion intsmenga – lyg Lietuvos dainos.
 Tie visoki balseliai teip krūvon suplaukia,
 Tartum kožnas lapelis čilba, kliauga, šaukia,
 Ir sutartinę taiso, ir teip gražiai dera:
 Siaudžia tik, tartum siaudžia – rentavimo nėra.
 Anei tų balsų ausis skyrium nepažįsta,
 Lyg kad ant žalios pievos žolynai pražysta,
 Ir visoki žiedeliai teip terp savę pinas, –
 Kad iš tolo tik regis gražus margumynas.

1858 m. Anykščiųuos

Antanas Vienuolis

ANYKŠČIŲ PADAVIMAI

Ten, kur šiandien Šventosios ir Anykštos trikampyje įsikūręs Anykščių miestelis, pačioje aukštojoje vietoje, ant Kalitos kalno, kadaise buvo didelis bajoro Nykščio dvaras, o netoliese kalnuose – jo saugoma pilis Voruta. Nors pilis buvo paslėpta kalnuose, ją dažnai užpuldinėdavo kalavijuočių būriai, atsibastę Šventąja iš jos aukštupio. Mat pilies rūsiuose bajoras saugojo paslėptus karaliaus Mindaugo turtus, sutarčių raštus ir kitas jo ir savo brangenybes. Pilyje nuolat budėjo stipri įgula.

Šiandien Anykščiuose bajoro Nykščio rūmų ant Kalitos kalno nė žmės neliko. O ant piliakalnio, kur prieš penkis šimtus metų stovėjo garsi Voruta, šiandien žemdirbiai sėja grikius, sodina bulves. Piliakalnio pagrioviais gerai dera kanapės. Iš pilies griuvėsių valstiečiai, skirstydamiesi į vienkiemius, prisivežė akmenų, ažuolų ir senoviškų plytų.

Nors jau daug metų pilies kalnas noragais galandamas, bet dar ir šiandien ne iš visų pusių galima ant jo užkopti. Kalno dirvožemis pilnas akmenų, plytų nuolaužų, pastatų nuotrupų. Artojai dažnai randa jame senoviškų pinigų, išaria rūdies suėstų kardų, žalvario sagčių ir kitokių iškasenų. Giliau pasikasus, užtinkama požeminių urvų, akmeninių sienų, įvairių, matyti, kadaise vartytų žemės sluoksnių ir tebebūvančių ažuolinių rąstų. Viena pilies kalno puse sruveno Vorelio upelis, kita – Volupis, atvestas iš toliau. Nors šiandien jie abu užakę ir apgriuvę, bet dar aiškiai matyti, kaip pilį kadaise iš visų keturių pusių plovė vanduo. Ir šiandien tebežymu, kur vartų, kur tiltų būta, kur pilies sienų eita, kurie grioviai žmonių iškasti, kurie vandens išgraužti.

Pilies kalnas taip gerai buvo pačios gamtos paslėptas tarp kalnų ir girių nuo pašalinių akių, kad ir šiandien jį nuo upės ir nuo šiaurės pusės miškai tebesaugo. Žmonės kalba, kad ant pilies kalno vaidenasi.

Daug anykštėnų amžių bėgyje mėgino atkasti piliakalnyje paslėptus karaliaus Mindaugo ir bajoro Nykščio turtus, bet vis veltui: vos tik kas prisikasa iki pelenų ir anglių sluoksnio, tuojau iš po žemių pradeda virsti troškūs garai, dujos, kad net kvapą užgniauzia.

Tvirta ir atspari buvo kadaise Vorutos pilis. Dažnai ją užpuldavo Livonijos ordino būriai, atsibastydavo pskoviečiai. Atlaikydavo ji ir savųjų puolimus, kai susivaidiję Lietuvos kunigaikščiai vesdavo tarp savęs naminius karus.

Turtingas ir galingas buvo ir Mindaugo palikuonis, Vorutos valdovas bajoras Nykštys. Jo dvarų žemės ir miškai siekė abiem Šventosios krantais toli į pietus ir šiaurę.

Bet kaip viskas čia žemėje praeina ir pasibaigia, taip

praėjo ir pasibaigė ir Vorutos valdovo, bajoro Nykščio giminė, jos garbė ir galybė. Atgyveno savo amžių ir Vorutos pilis.

Ne metai po metų, bet iš karto išnyko nuo žemės paviršiaus bajoro Nykščio vyriškoji giminė. Visi jie vieną dieną ir vieną valandą sudėjo savo karštas galvas anapus Ukmergės, ties sena Varkala, Žirnųjų ežero pakrantėse.

Buvo tai 1435 metų rugpjūčio mėnesį, kai į bajoro Nykščio pilį ir dvarą atplaukė Šventąja Rygos kalavijuočių tytveikos su pačiu Livonijos ordino magistru riteriu Kerskorfu priešakyje. Sutiko juos ir priėmė bajoras Nykštys ne kaip priešus, o kaip draugus, kaip Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Švitrigailos sąjungininkus. Suspausta širdimi ir sukandęs dantis priėmė bajoras Nykštys po savo pastoge amžinus Lietuvos priešus. Juo labiau į juos šnairavo bajoras ir jo žmonės, kad atsibastėliai vežėsi su savimi daug ginklų, daug šarvų, plukdė upe ant sielių naujų patrankų ir kitos karo medžiagos, o maisto sau ir pašaro arkliams grobėsi pakeleje iš vietos žmonių.

– Bajore, jei nori, pamėginkime, ar aš iš savo patrankų, nenuimdamas jų nuo sielių, sutrupinsiu visą tavo pilį ir dvarą? Tokia pilis, atsiradus naujoms patrankoms, daugiau tinka karvėms laikyti, negu apsiginti! – pasityčiojo iš seno bajoro Livonijos ordino magistras Kerskorfas.

– Atidėk tai, riteri, kai grįšime atgal, nes gali tau šovinių pritrūkti, – dviprasmiškai ir ramiai atsakė jam senas bajoras Nykštys.

Rytojaus dieną kartu su kalavijuočiais išjojo karan prieš sukilusį kunigaikštį Žygimantą ir senas bajoras su savo devyniais sūnumis ir daugeliu žmonių. Visi bajoro sūnūs kaip ir jis pats buvo tikri „nykščiai“: žemučiai, kresnučiai, bet platūs pečiuose, kaulingi ir raumeningi. Ir šiandien Užuonykštėje kresnus žemučius vyrus vadina „nykščiais“.

Kai prieš išjojant išėjo iš margo rašyto svirnelio anyta su devyniomis marčiomis atsisveikinti su savo vyrais, bajoro kieme pakilo didelis verksmas ir klyksmas. Marčios verkė, klykė, laužė baltas rankas ir, apsikabinusios savo vyrus, nebenorėjo su jais skirtis. Užvis gailiau verkė, užvis labiau laužė savo baltas rankeles viena bajoro martelė, jo jauniausiojo sūnaus Putino jauna žmonelė Ona. Ji buvo jau krikščionė gimusi Vilniuje ir neseniai atitekėjusi į bajoro Nykščio dvarą. Kaip apsikabino ji savo Putinėlį, kaip sunėrė savo baltas rankeles jam už kaklo, kaip prisispaudė savo lieknu liemenėliu prie jo karštos krūtinės, taip ir nebenorėjo paleisti. Žirgas kojomis trypė, žąslus kramtė, kamanomis žvangėjo ir jauną žmonelę, pasikabinusią ant vyro kaklo, po kiemą nešiojo. O šaunus riteris Putinas viena ranka žirgą valdo, kita žmonelę prilaiko ir lyg nori ją nuo savęs atplėšti, lyg karščiau priglausti.

Pagaliau pripuolė prie jų anyta, aštuonios marčios ir jauną žmonelę plėšte nuo vyro atplėšė. Įsiviliojusios ją

margan svirnelin, pačios verkdamos ramino.

O devyni broliai išsirikiavo ir, užtraukę karo dainą, išjojo iš savo tėvo dvaro. Kartu su jais išjojo ir tėvas, senas bajoras Nykštys. Išjojo, palikęs stiprią įgulą sergėti pilį ir dvarą.

Ilgai Šventosios pakraščiais skambėjo devynių brolių karo dainos, ir dar ilgai margoje rašytoje bajoro klėtelėje devynios marčios klykė.

– O ten kas per stebuklai? – staiga paklausė seną bajorą magistras Kerskorfas, prijojęs Šventosios krantą ir pamatęs anapus upės, ant Šventaragio kalno, dūmus.

– Tenai, riteri, mano laisvi žmonės, prieš išjodami karan, dievaičiui Kovui auką pakūrė, – šaltai paaiškino jam senas bajoras Nykštys.

Nors bajoras ir buvo pasikrikštijęs, bet labiau dar pasitikėjo senais dievais negu naujais ir prieš mūšį ar medžioklėje meldavosi tik jiems.

– Bajore, aš vežuos su savimi keletą kunigų, jei nori, mes tuojau pakrikštysime tavo žmones, – pasisiūlė jam magistras.

– Riteri, atidėk tai, kai grįšime atgal, kitaip gali kunigų pritrūkti, – vėl ramiai ir dviprasmiškai atsakė senas bajoras Nykštys ir nujojo toliau.

Įsižeidęs magistras paliepė savo knechtams pasisklaistyti būriais po bajoro žemes ir padegti tuos kaimus ir ūkius, kuriuose tik užtikis bet kokius „pagonijos“ pėdsakus. Kaip magistras įsakė, taip jo samdiniai ir padarė: ir šiandien tie kaimai ir paskiri ūkiai, kurie buvo magistro paliepimu sudeginti, vadinami Liepdegėnais. Daug jų, šitų Liepdegėnų, ir visi jie ne vienoje vietoje, o išmėtyti po miškus ir pelkes. Vėliau vietos administracija savo patogumui pradėjo vadinti vienus – Pirmaisiais Liepdegėnais, kitus – Antraisiais, Trečiaisiais, Tolimaisiais, Artimaisiais. Ir iki šių dienų tų kaimų ir vienkiemių ainių nepalietė jokia svetima dvasia, ir joks svetimas raugas juose neprigijo: darbštūs, statūs, mažai kalbūs, prietaringi, jie uoliai laikosi savo ir be miško, be balų nerimsta. Vėliau visus Liepdegėnus Žygimantas apdovanojo valakais.

Nuo Kavarsko aukštumų pamatė senas bajoras savo žemėse gaisrus ir suprato priežastį, bet nebuvo ką daryti: reikėjo skubėti kunigaikščiui pagalbon. Giliai užslėpęs širdyje magistrui pagiežą , jojo toliau.

Praėjo savaitė, kita. Daug ašarų išliejo jaunosios martelės, rymodamos ant dvaro kuorų ir savo vyrų sugrįžtant belaukdamos.

Užvis labiau sielojosi, už visas kitas marčias daugiau ašarų išliejo jauniausioji martelė, karžygio Putino žmonelė. Kaip krikščionė, ji jautėsi vieniša tarp kitų marčių, dar tebegarbinusių gamtos reiškinius. Vakaraus ji nusileisdavo nuo Kalitos kalno prie srauniojo upelio, kuris tekėjo apačioje pro bajoro Nykščio dvarą, ir, atsirėmusi

drebančios epušėlės, ilgas valandas išstovėdavo, neramias mintis begalvodama ir ašarėles beliedama. Ne tiek dangumi nukrisdavo nuriedėdavo žvaigždelių, kiek jaunoji martelė pernakt išliedavo gailių ašarėlių. Blyškus mėnulis dar labiau nublykšdavo, įsižiūrėjęs į liūdną užverktą bajorės veidą, į bejėgiai nuleistas rankas, lyg verkiančio beržo šakas.

Berymodama vaizduodavosi ji sau, kaip ten jos Putinėlis su savais, o ne su priešais kariauja, kaip tie savieji vieni kitus žudo. Žudo ir žudosi ne tėviškėlę gindami, o dėl išpaikusių savo viešpačių, Lietuvos galiūnų užsispyrimo...

Kitąsyk vaidendavos jai, kad jos Putinėlis guli karo lauke strėlės pervertas ir nėra kas jam žaizdą aprištų, vandens atsigerti paduotų ir po šilta pastoge priglaustų...

...Linguokit kalne rugeliai,

Žaliuokit žalios lankelės...

Nėra žinelės nuo mano vyrelio,

Nuo mano Putinėlio,–

laužo baltas rankeles jaunoji martelė ir gailias ašaras lieja...

Patekėjusi saulutė ne kartą stebėjosi, pamačiusi jaunąją moterėlę toje pačioje vietoje, kur ją buvo palikusi nusileisdama.

O ten toli toli, anapus Ukmergės, ties Varkala, tarp Šventosios ir Žirnųjų ežero, susirėmė tarp savęs du galiūnai, du Lietuvos kunigaikščiai: Švitrigaila su savo talkininkais gudais, čekais, totoriais ir Livonijos kalavijuočiais iš vienos pusės, Žygimantas su savo lenkais ir mozūrais – iš kitos. Nors neilga, bet žiauri ir kruvina buvo Lietuvos galiūnų kova: žuvo visi devyni bajorai Nykščiai su savo tėvu priešakyje, žuvo ežero pakrantėse ir pats Livonijos ordino magistras Kerskorfas su visa savo kariuomene ir su visomis atsivežtomis patrankomis.

Retas kuris iš nugalėto kunigaikščio Švitrigailos valdinių sveikas paspruko: kurie ir liko mozūrų kardų nesukapoti, tai gyvi į paežerės prarajas nugrimzdo. O mūšį Švitrigaila pralaimėjo ir pats vos galo negavo tik per kvailą paiko magistro užsispyrimą ir dėl per didelio pasitikėjimo savo naujomis patrankomis.

Lenkai tą kruvinojo mūšio lauką savo kronikose atžymėjo „poboisko“, o lietuviai jį iškreipė savaip ir toje vietoje įsikūrusį miestelį Pabaisku pradėjo vadinti.

Kai toji baisi žinia pasiekė bajoro Nykščio dvarą ir pilį, net apylinkės miškai aidėjo nuo nelaimingųjų našlių klyksmo ir verksmo. Visų skaudžiau, visų gailiau šaukė ir klykė bajoro martelė, jo jaunojo sūnaus Putino našlė. Neištverė ji tokio sielvarto ir, sunėrusi ant savo gelsvų kasų baltas rankeles, klykdama išbėgo iš bajoro rūmų ir pasileido stačiai prie upelio, kuris čia pat pakalnėje tekėjo...

Pribėgusi vandenin įsoko, pasinėrė ir... daugiau

46 nebeišsikėlė. Ją nusivijo anyta ir aštuonios marčios; atbėgo iš dvaro žmonės, užmetė tinklą, su kabliais, su grėbliais pagraibė, bet vargšės jaunos našlėlės nebesužvejojo. Taip ji nuplaukė ten, kur jos narsus Putinėlis galvelę padėjo.

Kitos našlės greit aprimo, apsiprato, užkurius užsiėmė, už nebajorų ištekJėo ir, pasidalinusios šešuro žemes, laimingai įsikūrė. Ir šiandien Pavarės ir Stakių miškuose ant kalnų glūdi paskiri kaimai bei ūkiai, lyg atskiros pilaitės – tai vis bajorų Nykščių našlių palikuonys.

Praėjo metai, ir amžiai sukako. Šventąja daug daug į marias vandens nubėgo. Bajoro Nykščio pilies ir dvaro nė griuvėsių nebeliko, tik tebestūkso Anykščių kalnuose vienišas kaip balnas dviem kuprom piliakalnis. Žmonės jo ir vardą užmiršo. O tą bevardį upelį, kuriame nusiskandino našlė bajorienė Ona Nykštienė, jos vardu ir pavarde pavadino. Ilgainiui, perduodami tai iš lūpų į lūpas, iškreipė, sutrumpino ir vietoje Onos Nykštienės pradėjo tarti „Onykštienės“. Dar vėliau mokslininkai ir geografbai pavadino ją Anykšta. O jos, Anykštos, ir Šventosios trikampy, prieš Šventaragio kalną, besikuriantį miestelį Anykščiais pradėjo vadinti.

1933

Jonas Biliūnas

Laimės žiburys

Pasaka

Ant aukšto stataus kalno pasirodė stebuklingas žiburys. Žibėjo jis kaip žvaigždė, apsiaustas šviesiu ratu iš aukso raidžių. Pamatę tat žmonės ėjo prie kalno, stebėjos į žiburį, bet, negalėdami ant to kalno užlipti, negalėjo išskaityti aukso raidžių. Ant galo atsirado jaunikaitis, kuris susirinkusiai miniai perskaitė: “Žmonių laimė”. Pasklido apie tą garsas po visą šalį: visur tik apie tą ir tekalbėjo. Bet niekas negalėjo gerai suprasti ir kitiems išaiškinti, ką tie žodžiai reiškia. Ištisas dienas ir naktis budėjo žmonių minios prie kalno, vienos nueidamos, kitos ateidamos, ir laukė naujo dar didesnio stebuklo ar išaiškinimo senojo.

O žiburys ne tik negeso, bet vis labiau žibėjo, aukso raidės vis labiau blizgėjo...

Ir šitai vieną naktį atėjo prie tų žmonių žilas senelis ir paklausė jų:

– Ko jūs čia susirinkote ir laukiate?

Atsakė minia:

– Šitai pasirodė ant kalno žiburys su nuostabiu parašu, o jo mes nesuprantame.

– Aš jums išaiškįsiu, – atsakė senelis. – Šitas žiburys tat jūsų laimė; tas, kuris užlips ant to kalno ir prisilies prie to žiburio, visus žmones padarys laimingais...

Nudžiugo minia ir sujudo kaip jūra. Nors kalnas aukštas ir status buvo, bet pilnos džiaugsmo žmonių akys žiūrėjo į jo viršūnę kaip į saulę: daugelis jau rengėsi lipti.

– Palaukit, aš dar nepabaigiau! – sušuko senelis. – Ne taip lengva, kaip jūs manote, to kalno viršūnė pasiekti; tuos, kurie lips, baidys iš visų pusių baisiausios šmėklos, rékaus ir kauks įvairiausiais balsais, šauks ir trauks juos atgal. Ir tie, kurie išsigąs jų, atsigręžę pažiūrės žemyn ar iš neatsargumo paslydės nors kiek, – tuojau pavirs į akmenį. Daug aukų pareikalaus žmonių laimė! Net ir tie, kurie užlips ilgainiui ant kalno ir prisilytės stebuklingo žiburio, vienam akies mirksny pavirs į akmenį: tik savo mirtimi atneš jie laimę kitiems... bet kada taip atsitiks, paliestas žiburys subyrės į nesuskaitomą daugybę žiburėlių, kurie nusileis nuo kalno žemyn, išsisklaidys po jūsų namus ir gryčias, įeis į jūsų protą ir širdis, – ir tada būsite laimingi...

Taip pasakęs, senelis pranyko.

Nuliūdo minia, tuos jo žodžius užgirdusi: atsiduso kaip vienas žmogus ir žemai žemai palenkė savo galvas. Jų akyse buvo jau nebe džiaugsmas, bet nusiminimas; nebeartinos jie dabar prie kalno, bet nuo jo tolintis pradėjo... Niekas savo gyvasties nenorėjo aukauti. Ir ne tik ką savo gyvasties nenorėjo aukauti: dar ir vieni kitus nuo to atkalbinėjo. Tėvai gailėjo savo vaikų, merginos savo jaunikaičių, vaikinai savo mylimųjų, seserys brolių: vieni

saugojo kitus, drebėjo dėl vienas kito.

Bet atsirado drąsuoliai. Nedaug tokių buvo, vienok jų skaitlius vis augo. Slapta nuo vienas kito, sūnūs ir dukterys bėgo iš tėvų namų, labai retai jų laiminami, dažnai keikiami ir visados apverčiami; įsimylėjusieji jaunikaičiai ir merginos skyrėsi, vieni kitiems iškalbinėdami, – ir tik kurie ne kurie iš jų ėjo stipriai rankas sunėrę... Ir ėjo visi šitie drąsuoliai prie kalno savo gyvasties už žmonių laimę aukautų, užmiršdami savo ypatas, savo mylimuosius...

Sunkus, erškėčiais išklotas buvo jų kelias. Gana buvo mažiausio neatsargumo, ir nelaimingieji slydo nuo stataus kalno žemyn ir virto į akmenis. O visokios šmėklos, tarsi pragaro dvasios, lakstė aplinkui baisiausių nebūtų žvėrių pavidale, gąsdino iš visų pusių, kaukė vilkais, čypė gyvatėmis, lojo šunimis. Nuo tų įvairių balsų ir baisybių sukės drąsuoliams galvos, vargo kūnas, ir nusilpę jie krito žemyn, pavirsdami į akmenis.

Bet kritusiųjų vieton ėjo ir ėjo naujos drąsuolių minios ir lipo ant kalno. Visą kalno apačią apsiaupė aukšta akmenų siena: tat buvo žuvusiųjų kūnai.

Šalies gyventojai tolinosi dabar nuo to kalno kaip nuo baisiausios ligos ir maro. O tie, kuriems brangios ypotos tenai pražuvo – tėvams vaikai, merginoms jaunikaičiai, vaikinams jų mylimosios, – draskydamies ant savo galvų plaukus ir liedami ašaras, skendo nelaimėse ir keikė tą žiburį... Kalnas pavirto į baisiausią nelaimių ir prakeikimo vietą.

Bet nesutūrėjo tat naujų drąsuolių minių nuo aukų ir pasišventimo. Žuvusiųjų draugų dvasia gimdė jų širdyse neapsakomą stebuklingą galią: jie ėjo ant to kalno neužsileisdami paskui vienas kitą.

Iš pavirtusiųjų į akmenis žmonių kūnų aplink senąjį kalną augo kitas kalnas, kurio viršūnė kaskart vis labiau ir labiau artinos prie žiburio. Paskesniomsioms drąsuolių miniomsvislengviau buvo lipti... Bet nevieni jau metai aukų ir pasišventimo praėjo, o vienok dar nė vienas iš lipančiųjų nepasiekė kalno viršūnės; nepasilytėjo stebuklingo žiburio. Šalies gyventojai tai svajotojais ir bepročiais juos vadino, tai gailėdamies jų verkė; bet nemažai ir tokių buvo, kurie iš jų tik juokės ir tyčiojosi ir džiaugės, kad jie žūsta.

Bet šitai vieną gražią pavasario dieną nesuskaitoma drąsuolių minia – jaunikaičių ir merginų, vaikų ir suaugusių vyrų, išblyškusių ir nuvargusių, – vėl priėjo prie kalno. Visų jų akyse švietė viltis ir drąsa, meilė ir pasišventimas. Suriko visi galingu balsu ir kaip sukilusių jūrų bangos puolė prie kalno. Iš visų pusių šmėklų baidomi ir persekiojami, lipo ir lipo jie akmenimis aukštn, visą kelią išklodami naujais savo kritusiųjų draugų kūnais. Juo aukštn, juo retyn jų skaitlius ėjo. Šitai tik saujelė beliko. Bet jau visai visai ji nebetoli viršūnės... Nebegirdėjo jie šmėklų kaukimo, nebematė jų bjaurių veidų; jų blizgančios

akys įbestos buvo į žiburį ir negalėjo nuo jo atsitraukti: juk tat buvo jų vargingos kelionės galas, tat žmonių laimė jų akyse stovėjo...

Dar du trys draugai krito, ir likusieji pasiekė viršūnę... Sušuko linksmu galingu pergalėjimo balsu, ir visi kaip vienas nutvėrė savo rankomis žiburį. Visi vienam akies mirksny pavirto į akmenis...

Ir o stebuklas! Visos šmėklos pražuvo, o paliestas žiburys subyrėjo į nesuskaitomą daugybę žiburėlių, kurie kaip krintančios iš dangaus žvaigždės nusileido nuo kalno žemyn, nušviesdamos visą šalį. Tos šalies gyventojai staiga pajuto savo laukuose, namuose ir gryčiose ypatingą malonią šviesą, savo širdyse ir galvoje – neapsakomą ramumą. Akies mirksny sutrupėjo nelaisvės pančiai, išnyko tarp žmonių neapykanta ir visokios skriaudos ir neteisybės; visi pasijuto lygiais ir laimingais, visi gerbė artimą ypatą ir žmogaus tiesas. Atsirado tarp žmonių laimė...

Pamatę save ir kitus taip atsimainiusius, atspėjo žmonės ir tos atmainos priežastį. Atsiminė stebuklingą žiburį ir visi, kaip vienas, skubinos prie iškeiktojo kalno pažiūrėtų. Bet susirinkusios žmonių minios žiburio jau neberado. Net senojo kalno nebesimatė: visas aplinkui, nuo apačios ligi pačiai viršūnei, buvo apsiauptas jis akmenimis. Visa dabar žmonės suprato ir su pagarba nulenkė savo galvas žemyn: tat buvo jų išganytojų kūnai, kurie, patys numirdami, jiems atnešė laimę...

Ir nuo tos dienos keikiamasai seniau kalnas buvo pramintas garbės ir laimės vieta; nuo tos dienos jis tapo istoriškuoju žmonių gyvenimo paminklu. Dabar gyventojai ne tik nuo jo nebebėgo kaip nuo ligos ir maro, bet eidami pro šalį su pagarba ir meile lenkė žemyn savo galvas, atsimindami žuvusiuosius šalies atliuosuotojus. Iškilmingai šventė kasmet žmonės išvadavimo dieną kaip didžiausią visos šalies šventę. Tą dieną rinkosi jie prie kalno, apsitaisę gražiausiais rūbais. Su žaliais ant galvų vainikais ėjo jaunos merginos; puikiausius žolynus nešėsi rankose gerbiamos moterys; aukštai iškeltos vėliavos plevėsavo tvirtuose jaunikaičių ir vyrų delnuose, o pirma visų puikiausiais vežimais baltai apsitaisę važiavo nekalti vaikai... Visi buvo linksmi ir laimingi...

Prisiartinę prie kalno ir apsiautę jį aplinkui, linksmais ir gražiausiais balsais dainavo jie laisvės ir laimės dainas, barstė ant kalno žolynus, dėjo vainikus, garbindami savo žuvusiuosius atliuosuotojus. Visą tą dieną linksmai griežė muzika.

Ir tą šventę apvaikštinėjo kas metai; kas metai garbino savo laisvės ir laimės dieną. Pražuvusiųjų drąsuolių vardus įrašė istorijos knygon aukso raidėmis, o jų gyvenimo ir darbų paskesniųjų žmonių eilios mokės kaip poterių ir katekizmo... Ir visi buvo laimingi...

Ciurichas, 1905. IV. 15

